

MODEL BARCELONA
Quaderns de gestió

20

L'operació Fòrum, entre el 92 i la Sagrera

Xavi Casinos

Aula Barcelona

Model Barcelona. Quaderns de gestió

L'operació Fòrum,
entre el 92 i la Sagrera

Aula Barcelona és un espai de reflexió i de debat entre l'administració pública, la universitat i l'empresa privada sobre la gestió de les ciutats i, en especial, de Barcelona i el seu entorn. Es tracta d'una iniciativa de l'Ajuntament de Barcelona, la Universitat de Barcelona i les Fundacions CIDOB i Bosch i Gimpera, que compta amb el suport d'Ercros, Fomento de Construcciones y Contratas, Fundació Agbar, Fundació RACC, Grup Freixenet, Media Planning Group i Ros Roca Group.

La col·lecció **Model Barcelona. Quaderns de gestió** busca recollir el testimoni directe de protagonistes destacats en la concepció i gestió de les transformacions impulsades a Barcelona durant les darreres dècades. La col·lecció es posà en marxa l'any 1998, a proposta de Pasqual Maragall, dins de la programació d'Aula Barcelona, amb dotze títols apareguts fins el 2001. Dos anys després Aula Barcelona inicià la publicació de la segona sèrie, amb la finalitat de contribuir amb nous documents al debat sobre la metròpoli.

1. *La Carta municipal*,
Francisco Longo.
2. *El projecte urbanístic. Valorar la perifèria i recuperar el centre*,
Juli Esteban.
3. *Estratègies culturals i renovació urbana*,
Pep Subirós.
4. *La recuperació del front marítim*,
David Mackay.
5. *El planejament estratègic*,
Francesc Santacana.
6. *Un objectiu: la cohesió social*,
Enric Truñó.
7. *Tecnologies de la informació i modernització de la ciutat*,
Lluís Olivella.
8. *La col·laboració publicoprivada*,
Francesc Raventós.
9. *Quan l'habitatge fa ciutat*,
Xavier Valls.
10. *La gestió del deute públic*,
Pilar Solans.
11. *La universitat i la ciutat*,
Carles Carreras.
12. *El paisatge urbà, un punt de trobada*,
Ferran Ferrer Viana.
- * * *
13. *El port de Barcelona*,
Alfons Bayraguet.
14. *La seguretat, un compromís de la ciutat*,
Josep M. Lahosa i Paz Molinas.
15. *El districte d'activitats 22@bcn*,
Antoni Oliva.
16. *Ciutat Vella. El centre històric reviscolat*,
Martí Abella.
17. *La mobilitat: quasi un model*,
Joan Torres.
18. *Barcelona Activa, l'agència de desenvolupament local*,
Maravillas Rojo, Elizabeth Monfort, Mateu Hernández.
19. *El Fòrum Barcelona 2004. Una oportunitat desaproveitada?*
Miquel Botella.
20. *L'operació Fòrum, entre el 92 i la Sagrera*,
Xavi Casinos.

Xavi Casinos

L'operació Fòrum,
entre el 92 i la Sagrera

Aula Barcelona

Producció editorial: Aula Barcelona
Composició: *Addenda*

Edició de la sèrie a cura de Joan Roca

© 2006, Xavi Casinos

© 2006, AULA BARCELONA
Fundació CIDOB
Elisabets, 12 08001 Barcelona
aulabarcelona@cidob.org

Primera edició, novembre de 2006

ISBN: 978-84-1050-111-9

Publicat amb el concurs de

Publicacions

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Aquest document està subjecte a la llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObra-Derivada de Creative Commons, el text de la qual està disponible a: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>.

Sumari

9 Presentació

11 A la conquesta del llevant

13 L'apoteosi olímpica

Créixer a cop d'esdeveniment internacional

La gran transformació del 92

La Vila Olímpica, cap al mar i a llevant

La ciutat postolímpica i el model Barcelona

21 L'aposta pel Besòs

El gran embornal de l'àrea metropolitana

La decisió estratègica de mantenir la depuradora

L'àrea de nova centralitat Diagonal Prim

Congressos i convencions com a motor econòmic

L'assessorament de l'Urban Land Institute

Dues icones arquitectòniques

3.000 noves places hoteleres

Iots i estudiants, dos motors més

Especulació immobiliària *versus* operació d'espai públic

Una esplanada, tres parcs i més platges

De claveguera a cel obert a parc fluvial

El quart parc, pendent del zoo

La sostenibilitat com a eix de l'actuació

Reformar les infraestructures pesades

L'aposta per les energies renovables

La recuperació del biòtop marí com a gran prova del nou

L'auditoria mediambiental de l'Institut Cerdà

L'altre èxit: la prevenció dels riscos laborals

51 La Sagrera i l'alta velocitat

La trinxera de Sant Andreu Sagrera

Una estació obsoleta des de l'inici

Neix el projecte Sant Andreu Sagrera

Una alta velocitat que arriba lentament

59 **Bibliografia i documents**

61 *Resumen*

63 *Abstract*

Presentació

Barcelona va iniciar, amb la transformació urbanística vinculada als Jocs Olímpics del 92, una estratègia de recuperació del litoral cap al llevant, portant la ciutat a zones i barris fins el moment molt degradats i dominats per activitats i infraestructures industrials obsoletes.

Un dels grans èxits extraesportius d'aquelles olimpíades va ser la superació de les barreres arquitectòniques que mantenien la ciutat d'esquena al mar. La Vila Olímpica del Poblenou va ser la primera pedra del camí que Barcelona empenia cap al Besòs i que es va culminar el 2004 amb motiu d'un altre esdeveniment internacional, el Fòrum Universal de les Cultures.

Malgrat que el Fòrum no va tenir el ressò que s'esperava, sí que va dur associada una transformació urbanística sense precedents que va convertir el gran embornal de l'àrea metropolitana en ciutat. Era una zona altament contaminada en el seu subsòl; dominada per tres infraestructures pesades –depuradora, incineradora i central tèrmica–, per un riu Besòs que feia només uns anys era una claveguera a cel obert i per un barri molt conflictiu, La Mina. Avui és el centre de l'activitat econòmica generada per un centre de convencions, 3.000 noves places hoteleres i un port esportiu, a més d'un continu d'espai públic que formen l'esplanada que cobreix la depuradora i un conjunt de parcs. I tot a l'espera, a més, del desplegament d'un nou campus universitari.

Mentrestant, també a la part nord de la ciutat ha començat la transformació urbanística vinculada a l'estació d'alta velocitat de la Sagrera, amb la qual s'espera tancar la gran trinxera de la via del tren que des de mitjan segle XIX ha mantingut quasi incomunicats els actuals districtes de Sant Andreu i Sant Martí. La Sagrera tancarà, doncs, un triangle de regeneració urbanística que inclou d'altres operacions també importants per a la ciutat, com el 22@ i la plaça de les Glòries.

Xavi Casinos

A la conquesta del llevant

La frase ja és un tòpic, però no deixa de ser inevitable: els Jocs Olímpics que Barcelona va acollir l'estiu de 1992 van significar un abans i un després en la història de la ciutat. Barcelona es va situar definitivament en el mapa del món, alhora que executà una de les més grans transformacions urbanístiques experimentades mai per una ciutat, tant des del punt de vista quantitatiu com qualitatiu.

Els èxits d'aquells Jocs no van ser, doncs, només esportius. Les de Barcelona van ser les olimpíades més universals celebrades fins aquell moment. La Guerra Freda havia acabat i ja no hi havia perill de boicots com els patits per les cites de Moscó i Los Àngeles; Sudàfrica havia enterrat ja l'*apartheid* i competia per primer cop des de 1960, i l'URSS s'havia desmembrat en nous estats, alguns dels quals, com les repúbliques bàltiques, ja hi assistiren com a països independents. Per primer cop es van obrir els Jocs als jugadors professionals de l'NBA, i Barcelona i el món van poder gaudir d'un bàsquet que en aquell moment era com d'una altra galàxia. I a més, la delegació espanyola va aconseguir més medalles que mai.

Tot això passava a una Barcelona on els seus ciutadans encara estaven paint el canvi que havia sofert la capital catalana. El 17 d'octubre de 1986, Barcelona va ser escollida pel Comitè Olímpic Internacional per organitzar el Jocs del 92. Quasi immediatament, la ciutat va entrar en una mena d'activitat febril d'obres que la deixarien quasi irreconoscible.

Un dels canvis més espectaculars es va produir en el front litoral del Poblenou. No sols es va recuperar la platja, sinó que s'hi va construir la Vila Olímpica, el barri dels esportistes, sobre una zona d'antigues fàbriques. La decisió d'ubicar la Vila Olímpica en aquest indret i no en un altre —es va parlar de Sant Cugat i El Prat— va ser estratègicament decisiva per a futurs desenvolupaments urbanístics de la ciutat. Suposava aixecar un nou barri que duia el continu urbà residencial cap a llevant, en direcció al Besòs i en paral·lel a la costa.

Aquesta línia no es va aturar amb els Jocs. Va continuar els anys següents amb el desenvolupament del Front Marítim i més tard amb el desenvolupament privat de Diagonal-Mar i amb tota la transformació urbanística vinculada al Fòrum Universal de les Cultures Barcelona 2004. Avui, la ciutat ja arriba al Besòs i la línia de la costa ha adquirit el seu perfil definitiu a manca només de la propera construcció del zoo

Tot i així, el Fòrum no ha completat del tot el creixement de Barcelona cap a llevant. La nova àrea al final de la Diagonal és només un dels tres vèrtex d'un triangle que per un costat arriba a la Sagrera i la futura estació de l'alta velocitat i per l'altre a la plaça de les Glòries, la qual s'ha de consolidar com a nova i potent centralitat i que a més fa les funcions de pòrtic al districte tecnològic 22@, en curs de desenvolupament en el que queda de la zona industrial del Poblenou.

L'apoteosi olímpica

L'arribada de la democràcia als ajuntaments el 1979 obri la porta a la profunda transformació urbanística viscuda a Barcelona a partir dels anys 80. La Barcelona que el nou govern de la ciutat heretava de la dictadura necessitava reparacions urgents. I a això es va dedicar el nou equip d'urbanistes que dirigí Oriol Bohigas. Es tractava d'un conjunt d'accions de reurbanització i de millora del paisatge urbà que es va estendre a tots els barris. Aquest període va ser batejat com d'acupuntura urbana.

Les vies urbanes fetes en els anys predemocràtics s'havien pensat només des del punt de vista de la capacitat i eficiència del tràfic. El resultat era que aquestes eren clarament incompatibles amb els teixits urbans. Així doncs, es va posar en marxa un programa de reformulació dels projectes urbans. Molts dels ja previstos i aprovats es van deixar de banda, i al mateix temps es formularen nous projectes viaris que fossin eficaços per al trànsit però que no destruïssin els teixits urbans històrics.

Bohigas i la seva mà dreta, José Antonio Acebillo, van imposar una nova cultura de projecte urbà, en el qual van integrar tots els elements que fins aleshores es consideraven de forma aïllada. A partir d'aquell moment, els projectes es tractaven d'una forma global, tenint en compte les necessitats viàries, però integrades en un sol conjunt amb l'arquitectura de l'entorn, l'enjardinament, la il·luminació, la pavimentació i, si s'esqueia, el tipus de monuments i el mobiliari urbà a incloure en el projecte.

Aquest procés d'acupuntura urbana a través dels nous projectes unitaris va anar introduint millores en els barris, però Barcelona seguia mancada d'una profunda transformació a gran escala, i aquesta va venir gràcies als Jocs del 92.

Créixer a cop d'esdeveniment internacional

No era el primer cop que Barcelona utilitzava un gran esdeveniment internacional com a motor del seu creixement. Tampoc seria el darrer. Tot començà amb l'Exposició Universal de 1888. Barcelona feia pocs anys que havia aconseguit el permís governamental per enderrocar les muralles que li impedié créixer. També s'havia dotat del Pla Cerdà per a l'Eixample, que va fer possible l'expansió de la ciutat extramurs. La capital catalana havia posat la primera pedra en el seu camí cap el futur. L'Exposició del 88 va ser la gran oportunitat de donar-se a

conèixer al món i de recuperar per als ciutadans la Ciutadella, tot un símbol de la repressió.

Aquesta fortalesa havia estat construïda per ordre de Felip V i formava part de tot el conjunt de mesures repressores que el nou rei absolutista va prendre contra Barcelona després de la caiguda del 1714 i la derrota dels catalans a la Guerra de Successió. Els barcelonins van tardar segle i mig a poder enderrocar-la, el 1868, quan el govern liberal del general Prim va cedir els terrenys a la ciutat. D'aquella ciutadella encara en resten algunes construccions, com l'actual Parlament, que n'era l'arsenal; el palau del governador, avui Institut Verdaguer; i la capella, que encara és parròquia militar.

L'Ajuntament va decidir convertir la Ciutadella en el seu gran parc urbà i l'Exposició, en preveure'l com a recinte propi, va facilitar i accelerar la seva urbanització. S'ha de dir que fer ús de l'Exposició per impulsar una transformació urbanística no va ser un invent de Barcelona. Anvers, tres anys abans, ja havia enderrocat la seva ciutadella gràcies a aquest esdeveniment, i Amsterdam, el 1883, s'havia obert al mar a través del riu IJ. Sense oblidar París, organitzadora de diverses exposicions durant el segle XIX. Del llegat de l'Exposició del 1888 Barcelona encara conserva l'Arc de Triomf, l'actual Museu de Zoologia —obra de Domènech i Montaner— i el monument a Cristòfol Colom, entre d'altres.

Barcelona va extraure una bona experiència de l'organització de l'Exposició. Malgrat els problemes econòmics i l'endeutament que l'esdeveniment va generar a les arque municipals, les millores urbanes van ser evidents. Per això, la ciutat no va dubtar en organitzar el 1929 l'Exposició d'Indústries Elèctriques. L'emplaçament del recinte va tornar a ser estratègic. Hi havia dues alternatives sobre la taula. La primera era al llevant de Barcelona, al costat del riu Besòs, un indret que el Pla Cerdà preveia com a gran bosc. La guanyadora, però, va ser la segona opció, la de Montjuïc, cap a ponent. La decisió de dur l'Exposició a la muntanya de Montjuïc va determinar que el desenvolupament futur de la ciutat es dirigís a partir d'aquell moment a ponent. La zona de llevant inicialment contemplada hauria d'esperar 75 anys, fins al Fòrum 2004.

A més de la urbanització de Montjuïc i d'atraccions com el Poble Espanyol, l'Exposició del 29 va deixar com a llegat a Barcelona l'actual recinte firal que es desplega a banda i banda de l'avinguda Maria Cristina i el Palau Nacional, avui seu del Museu Nacional d'Art de

Catalunya (MNAC). En el centre d'aquest conjunt, la Font Màgica de l'enginyer Carles Buigas, que va ser la veritable estrella del certamen. Els seus jocs de llums, juntament amb els espectaculars sistemes d'il·luminació de la resta d'edificis, van enlluernar a barcelonins i visitants, i Barcelona va passar a ser coneguda com la ciutat màgica.

La gran transformació del 92

Barcelona hauria d'esperar 63 anys perquè un nou gran esdeveniment li donés impuls. L'organització d'uns Jocs Olímpics, una vella aspiració de la capital catalana, es féu realitat el 1992, gràcies, entre altres coses, al fet que un barceloní, Juan Antonio Samaranch, era a la presidència del Comitè Olímpic Internacional. Els Jocs representaren un canvi d'escala en la transformació que l'ajuntament democràtic havia anant fent de la ciutat a base d'actuacions d'acupuntura urbana. Ara es tractava de construir grans infraestructures i fer possible la recuperació d'una ciutat maltractada pel *desarrollisme* franquista i l'urbanisme desordenat.

El projecte urbanístic associat als Jocs es va desenvolupar principalment en quatre àrees lligades entre si per les rondes: l'Anella Olímpica de Montjuïc, la Vila Olímpica de Poblenou, l'àrea esportiva de la Diagonal i la Vall d'Hebron. De fet, aquestes eren quatre de les dotze àrees de nova centralitat definides uns anys abans per tal de reequilibrar l'activitat econòmica de la ciutat aprofitant en molts casos els espais fronterers entre els barris històrics. A més de les quatre olímpiques, la resta d'àrees eren les de Diagonal-Sarrià, carrer Tarragona, Renfe-Meridiana, Glòries, Sant Andreu Sagrera, Diagonal Prim i plaça Cerdà.

A l'àrea olímpica de la Diagonal els treballs se centraren en ordenar la gran zona esportiva privada de la ciutat, on es concentraven les instal·lacions d'entitats com el FC Barcelona, el Club de Polo i el Tennis Turó, entre d'altres. A la Vall d'Hebron s'hi va construir la vila olímpica dels àrbitres i jutges olímpics, un palau d'esports i diverses instal·lacions a l'aire lliure que després dels Jocs es van reconvertir per a l'ús esportiu ciutadà, com les pistes del centre de tennis, que fins i tot es van haver d'ampliar degut al seu èxit. A l'Anella Olímpica es completà la urbanització de Montjuïc endegada el 1929. Les principals actuacions foren el Palau Sant Jordi, de l'arquitecte japonès Arata Isozaki; la refor-

ma de les piscines Picornell; l'edifici de l'INEF; i el nou Estadi Olímpic, que aprofità el construït per a les olimpíades populars de 1936, que havien de ser la contrapartida a les organitzades pel règim nazi a Berlín si no s'hagués desencadenat la guerra civil.

La Vila Olímpica, cap al mar i a llevant

Però el projecte considerat més estratègic de cara al desenvolupament futur de Barcelona cap al mar i a llevant fou la Vila Olímpica de Poblenou. L'aposta dels responsables municipals era arriscada. Els criteris de seguretat dominants a l'època aconsellaven construir la vila olímpica fora de la ciutat, i així es van apuntar indrets del Vallès i el Baix Llobregat. Finalment, va guanyar l'opinió que era preferible aprofitar l'oportunitat en benefici de la ciutat. Després dels Jocs, Barcelona tindria un nou barri, el Poblenou obert al mar i 4,5 quilòmetres de platges urbanes.

Així doncs es va escollir un triangle d'indústries obsoletes entre la corba del ferrocarril de la Ciutadella i el col·lector del Bogatell. Era una àrea que anys abans havia estat motiu de polèmica en formar part del Pla de la Ribera, que de fet fou el primer intent, als anys seixanta, de recuperació del front marítim, encara que amb una pràctica especulativa abusiva. El Pla de la Ribera era un projecte d'Antoni Bonet que arrasava 225 hectàrees de franja costanera entre la Barceloneta i el Besòs per fer-hi una gran operació immobiliària. Les grans beneficiàries eren les indústries amb propietats al sector, que en aquell moment iniciaven el seu trasllat fora de Barcelona. El pla va rebre més de 9.000 impugnacions i va provocar nombroses protestes populars que van fins i tot debilitar el tot-poderós alcalde franquista José María de Porcioles.

Per gestionar i dirigir el projecte urbanístic i arquitectònic de la Vila Olímpica es va nomenar Oriol Bohigas, que havia deixat l'Ajuntament per tornar a l'activitat privada. I per donar caràcter i singularitat al nou barri es va convidar els arquitectes guanyadors del premi FAD a dissenyar els diferents edificis d'habitatges. Però el veritablement important era garantir la vinculació amb el mar mitjançant la recuperació de platges i passeigs.

La Vila Olímpica es va urbanitzar segons el Pla Cerdà, encara que reinterpretant la morfologia de les illes que caracteritzen l'Eixample. Com a peces singulars es van preveure els dos gratacels a banda i banda

del carrer Marina, que avui són la Torre Mapfre i l'Hotel Arts, així com el port esportiu, base de les proves olímpiques de vela i que després dels Jocs seria reutilitzat com a marina i lloc de lleure ciutadà.

Un element essencial per a la recuperació del litoral era l'eliminació de la barrera arquitectònica que suposava la via del ferrocarril. De fet, el que pretenia l'Ajuntament no era eliminar només la línia de la costa, hereva del primer ferrocarril de la península, impulsat per l'indianista Miquel Biada el 1848. Una altra via, la que travessa la ciutat fins a l'estació de França, impedia la comunicació entre el centre de Barcelona i el nou barri.

L'Ajuntament va intentar, en va, convèncer Renfe per executar el seu pla de racionalització de 1972, que preveia tancar l'estació de França i concentrar l'activitat ferroviària en dues terminals principals connectades subterràniament: Sants i Sagrera. Però Renfe només va accedir a eliminar la via de la costa. L'altra es va soterrar al seu pas per la Vila Olímpica, però encara transcorre a cel obert per molts trams de la ciutat.

La ciutat postolímpica i el model Barcelona

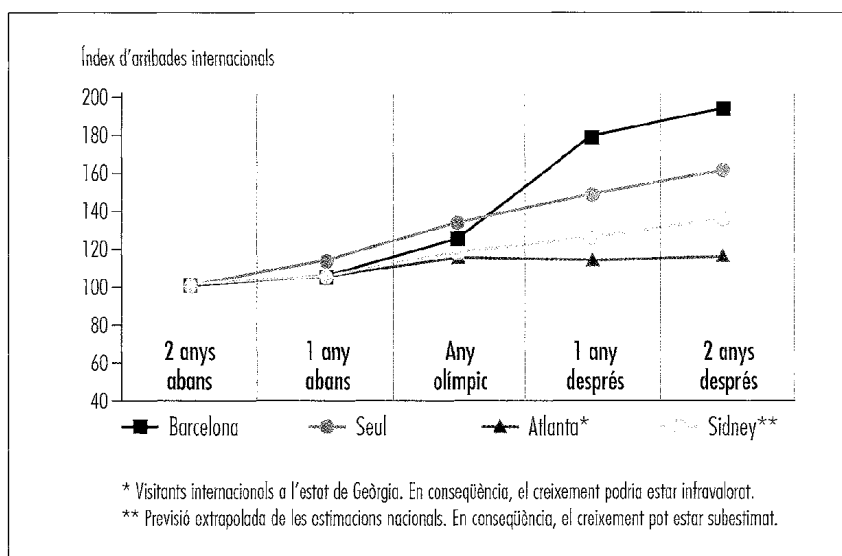
L'èxit i l'impacte internacional que els Jocs del 92 van tenir en els aspectes organitzatiu i esportiu van posar Barcelona en el mapa del món. La ciutat va rebre en el període postolímpic els fruits de tot el que s'havia plantat els anys anteriors. L'impacte més espectacular va ser en el turisme. Des d'aleshores, Barcelona no ha deixat de créixer en nombre de visitants i de congressos i convencions que trien la capital catalana com a destí. El port de Barcelona és avui el primer del Mediterrani en creuers.

A més, totes les infraestructures construïdes amb motiu dels Jocs es van integrar a la vida quotidiana dels barcelonins. Així, les rondes segueixen sent l'obra més valorada pel canvi radical que han produït en el trànsit metropolità. Les platges són una altra de les joies de la corona. Barcelona va recuperar l'orgull de ciutat.

Es calcula que Barcelona va rebre inversions públiques i privades que sumaren 956.630 milions de pessetes, quasi un bilió. Cap altre ciutat organitzadora d'uns Jocs ha rebut un impacte econòmic com el de Barcelona. Han estat, sens dubte, les olímpiques més rendibles per una ciutat, perquè la inversió va significar el 2,9% del seu producte interior brut (PIB).

Creixement dels visitants internacionals abans, durant i després dels Jocs Olímpics.

Font: Jones Lang Lasalle, a partir de dades de les respectives oficines de turisme (2002).

Anàlisi de l'impacte econòmic dels Jocs Olímpics de Barcelona.

Font: elaborat a partir de F. Brunet (1995).

	Milions de pessetes corrents	Milions d'euros de 2001	%
Sector privat	313.017,46	2.609,33	32,7%
<i>Empreses privades nacionals</i>	<i>204.697,13</i>	<i>1.706,36</i>	<i>21,4%</i>
<i>Empreses privades estrangeres</i>	<i>108.320,33</i>	<i>902,96</i>	<i>11,3%</i>
Sector públic	643.612,63	5.365,18	67,3%
<i>Administració central</i>	<i>323.987,92</i>	<i>2.700,78</i>	<i>33,9%</i>
Govern	116.123,76	968,01	12,1%
Empreses estatals	130.416,24	1.087,15	13,6%
50% del crèdit d'HOLSA	77.447,92	645,61	8,1%
<i>Generalitat de Catalunya i empreses autonòmiques</i>	<i>142.726,00</i>	<i>1.189,77</i>	<i>14,9%</i>
<i>Ajuntament de Barcelona i empreses municipals</i>	<i>100.236,50</i>	<i>835,58</i>	<i>10,5%</i>
Ajuntament de Barcelona i empreses municipals	22.788,58	189,97	2,4%
50% del crèdit d'HOLSA	77.447,92	645,61	8,1%
COOB'92	32.714,28	272,71	3,4%
FEDER	8.100,00	67,52	0,8%
Altres institucions públiques	35.847,93	298,83	3,7%
Total	956.630,09	7.974,5	100,0%

Jocs Olímpics. Distribució de la inversió segons l'origen dels fons.

Font: elaborat a partir de les dades de F. Brunet (1995).

	Millions de pessetes corrents	Millions d'euros de 2001	%
Ingressos de caràcter comercial	505.506,92	4.213,92	52,8%
<i>Empreses privades nacionals</i>	<i>204.697,13</i>	<i>1.706,36</i>	<i>21,4%</i>
<i>Empreses privades estrangeres</i>	<i>108.320,33</i>	<i>902,96</i>	<i>11,3%</i>
<i>Empreses de l'Estat</i>	<i>130.416,24</i>	<i>1.087,15</i>	<i>13,6%</i>
<i>IIOLSA: ingressos propis de les empreses del grup</i>	<i>42.305,84</i>	<i>352,66</i>	<i>4,4%</i>
<i>COOB, 92: ingressos propis</i>	<i>19.767,38</i>	<i>164,78</i>	<i>2,1%</i>
Ingressos de caràcter fiscal	451.123,08	3.760,58	47,2%
<i>Administració central</i>	<i>185.365,66</i>	<i>1.545,22</i>	<i>19,4%</i>
<i>Empreses de l'Estat</i>	<i>116.123,76</i>	<i>968,01</i>	<i>12,1%</i>
<i>Ajuntament de Barcelona i empreses municipals</i>	<i>12.946,90</i>	<i>107,93</i>	<i>1,4%</i>
<i>50% del crèdit d'HOLSA</i>	<i>56.295,00</i>	<i>469,28</i>	<i>5,9%</i>
<i>Generalitat de Catalunya</i>	<i>142.726,00</i>	<i>1.189,77</i>	<i>19,4%</i>
<i>Ajuntament de Barcelona</i>	<i>79.083,58</i>	<i>659,24</i>	<i>8,3%</i>
<i>Inversió directa</i>	<i>22.788,58</i>	<i>189,97</i>	<i>2,4%</i>
<i>50% del crèdit d'HOLSA</i>	<i>56.295,00</i>	<i>469,28</i>	<i>5,9%</i>
<i>FEDER</i>	<i>8.100,00</i>	<i>67,52</i>	<i>0,8%</i>
<i>Altres institucions públiques</i>	<i>35.847,93</i>	<i>298,83</i>	<i>3,7%</i>
Total	956.630,09	7.974,5	100,0%

El sector públic va finançar el 67% de les inversions olímpiques, mentre que el 33% va anar a càrrec del sector privat, encara que sota control del primer. L'Estat va ser el principal inversor, amb un 34% del total. Tot i així, només el 47% de la despesa es va finançar amb pressupostos públics. La resta va tenir un origen comercial.

Però no tot van ser flors i violes. Els Jocs van deixar un deute de 280 milions de pessetes compartit a parts iguals entre l'Ajuntament i l'Estat, la qual cosa va minvar la capacitat inversora del municipi. Des d'aleshores, la participació del sector privat ha estat cabdal per dur a terme els grans projectes. Barcelona també va patir entre 1992 i 1994 la denominada depressió postolímpica, i va veure com altres grans projectes amb inversió estatal s'endarrerien, com les ampliacions de l'aeroport i el port i l'arribada del tren d'alta velocitat (TAV).

Un dels impactes negatius es va produir en el preu dels habitatges. En el cinc anys previs als Jocs, a Barcelona es va incrementar un 131%.

A la resta de l'Estat aquest increment va ser del 83%. Cap altra ciutat organitzadora d'unes Olimpíades ha experimentat un augment tant espectacular.

Canvis en els preus de l'habitatge a les ciutats olímpiques en els 5 anys previs als jocs.

Font: Editors for House Prices Sources, Halifax.

		% increment en 5 anys a la ciutat olímpica	% increment en 5 anys al país que acollia els jocs	Diferència
1992	Barcelona	131%	83%	49%
1996	Atlanta	19%	13%	6%
2000	Sidney	50%	39%	11%
2004	Atenes*	62%	53%	9%
Mitjana		65%	47%	19%

* Les dades per a Grècia són per a 4,25 anys i no per a 5 anys.

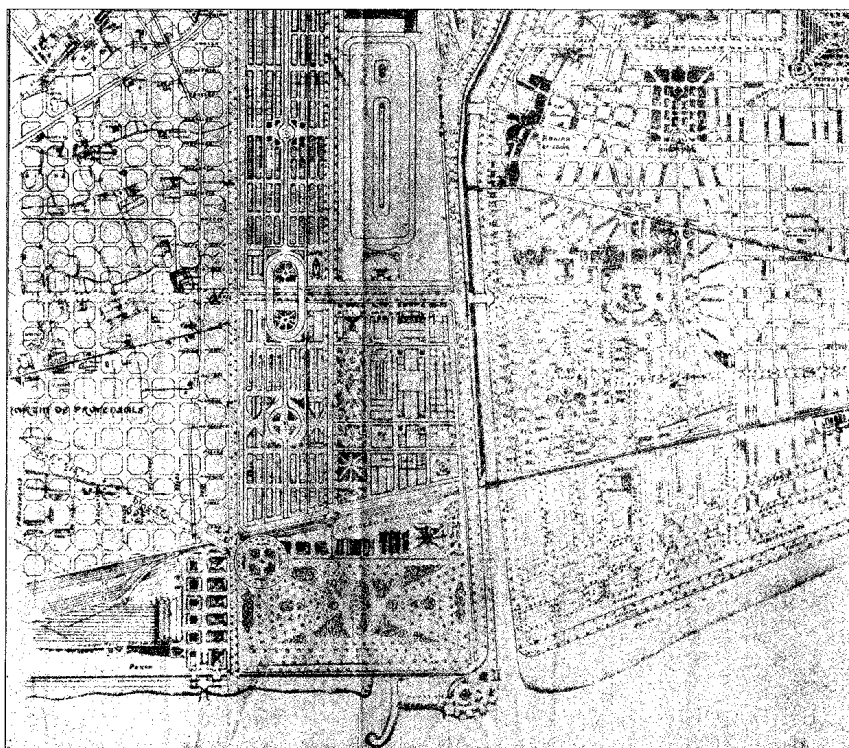
El consens entre les administracions públiques i la incorporació del sector privat en el sistema de finançament, així com la gestió dels projectes tractats de forma conjunta i no aïllada en els seus diferents elements arquitectònics i urbanístics, van configurar un nou *modus operandi* denominat model Barcelona, que s'ha propagat i ha estat imitat a ciutats de tot el món.

La col·laboració entre els sectors públic i privat també va deixar com a llegat postolímpic diversos projectes que no eren necessaris per als Jocs però que cobrien dèficits històrics de la ciutat, com el Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC), el Museu d'Art Contemporani de Barcelona (Macba), la nova seu de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, el Teatre Nacional i l'Auditori. Tots ells es van iniciar sota el paraigües olímpic, però es van finalitzar en els anys posteriors.

L'aposta pel Besós

«Situada la Exposición en las pintorescas orillas del Besós, habrían forzosamente de ser abiertas y urbanizadas las grandes vías de Cortes y Diagonal y por ellas podrían circular tres o cuatro líneas de tranvías que en 15 minutos trasladarían a los visitantes desde el Paseo de Gracia al recinto de la Exposición; el tranvía actual de Badalona llegaría hasta la misma entrada y el tranvía de San Andrés, prolongándolo un poco, llegaría al otro extremo; el ferrocarril de la marina nos llevaría en menos de diez minutos a lo que podríamos llamar parte baja de la Exposición y el de Granollers y el de Zaragoza a la parte alta en el mismo tiempo.

Y como si no hubiera bastante con estos rápidos, facilísimos y numerosos medios de acceso, todavía podrían utilizarse la vía marítima estableciendo un sencillo y cómodo desembarcadero en la desembocadura del Besós o en el Campo de la Bota frente a la Mina, desde donde por un paseo de 200 a 300 metros se llegaría a la Exposición. Y si se hiciese un pequeño canal cuyo coste estaría en gran parte compensado

*Proposta d'exposició vora el
Besòs de Josep Serra i Sulé, 1907.*

con la venta de las arenas extraídas, podrían llegar las embarcaciones de pequeño calado hasta dentro del perímetro de la Exposición proyectada.

(...) Por otra parte, la apertura de las grandes vías Diagonal y de Cortes hasta el Campo de la Bota y el Besós, daría tal desarrollo a la expansión urbana, tanto en las citadas calles como en las transversales que forzosamente se abrirían, que antes de 10 años el Ayuntamiento se habría reintegrado de su coste con los ingresos que le habría de proporcionar.»

El text anterior està extret d'una memòria de principis del segle xx encarregada per un comitè de ciutadans de Barcelona que defensaven el marge dret del riu Besòs com a recinte de l'Exposició inicialment prevista per a 1915 i que finalment no es pogué celebrar fins a 1929. Ja aleshores es parlava de l'obertura de la Diagonal fins el mar, del tramvia com a mitjà de transport i, fins i tot, s'apuntava la possibilitat d'un embarcador com a pioner de l'actual port esportiu, aspectes que han estat estratègics en la transformació urbanística que ha viscut aquest sector de l'àrea metropolitana.

En l'estudi dels projectes d'ara fa un segle per a l'àrea de desembocadura del Besòs, Joan Roca assenyala que Francesc Cambó va ser l'home decisiu en el canvi de les apostes inicials en favor de les Glòries o del Besòs. Nomenat comissari de l'Exposició per l'ajuntament, va afavorir l'opció de Montjuïc. Desestimada l'opció Besòs, Catalana de Gas, empresa de la qual Cambó formava part del consell d'administració, va poder iniciar la construcció d'una central tèrmica, origen de la planta actual al marge dret del riu.

Malgrat tot, la proposta de l'àrea del Besòs no va ser en va, encara que va haver d'esperar quasi un segle, empentada per un objectiu similar al d'aleshores, un esdeveniment internacional, però també per unes noves necessitats de regeneració d'un territori força maltractat en les darreres dècades.

La idea va ser llançada per l'alcalde Pasqual Maragall durant la celebració del cinquè aniversari dels Jocs Olímpics de Barcelona. Aquell dia va anunciar la preparació d'un esdeveniment internacional el 2004, coincidint precisament amb el 75è aniversari de l'Exposició del 29. Aquell esdeveniment acabaria convertint-se en el Fòrum Universal de les Cultures i seria el motor de la transformació d'un territori considerat com a gran forat negre metropolità, on coincidien infraestructures pesades com una depuradora, l'esmentada central tèrmica i una incineradora, un dels rius més contaminats d'Europa, el Besòs, terrenys amb residus altament

contaminants en el seu subsòl, i un barri, La Mina, socialment molt conflictiu, que havia nascut com a substitut de les barraques del Camp de la Bóta i d'altres indrets de la ciutat.

Avui, aquest sector de l'àrea metropolitana ha experimentat una profunda transformació que ha rebut elogis però també crítiques. Hi ha qui l'ha qualificat d'especulació urbanística. Malgrat tot, el cert és que mai un projecte urbanístic de l'envergadura d'aquest s'havia executat amb criteris de sostenibilitat i aprofitament de les energies renovables tan rigorosos. De fet, pot considerar-se que la transformació urbanística vinculada al Fòrum marca, segons els experts, un abans i un després en l'execució de grans projectes.

El gran embornal de l'àrea metropolitana

La història del litoral des de la riera d'Horta al marge dret del riu Besòs és la història d'un territori guanyat al mar. De fet, no va ser terra ferma fins el segle XV, quan la construcció del port de Barcelona provocà que els sediments arrossegats pel riu consolidessin un delta. L'ús rural del territori es combina en el segle XVIII amb l'activitat de blanqueig de teles de cotó, en el que es coneixia com a prats d'indianes. La invasió napoleònica a principis del segle XIX porta un ús ben diferent. L'exèrcit francès adapta el terreny, mitjançant la construcció de llomes artificials, per fer-hi un camp de tir. Una lloma en francès es denomina *butte*, de manera que els militars francesos el que fan és un *champ de buttes*. L'adaptació idiomàtica d'aquest terme al català és el que donarà nom a partir d'aquell moment a l'indret, que passarà a ser conegut com a Camp de la Bota.

Aquest primer destí de camp de tir és, de fet, la primera condemna a l'aïllament d'aquest sector, que es consolida unes dècades després amb la construcció del ferrocarril Barcelona-Mataró, primera línia de tren de la península: la franja entre la via i el mar queda ja com una parcel·la marginal.

El 1858 es construeix prop de la riera d'Horta l'Escola Pràctica d'Artilleria, coneguda com a castell de les quatre torres o castell del Camp de la Bota. Pocs anys després comença a consolidar-se a la zona un nou ús característic fins fa poques dècades. Immigrants xinesos i filipins que havien fugit de les guerres de l'opi s'instal·laren en barra-

ques, donant lloc al barri de Pequín. Aquest nucli barraquista ja s'estenia a principis del segle XX a banda i banda de la riera i al voltant del castell.

Després de la guerra civil, l'exèrcit franquista decideix convertir el Camp de la Bota en escenari dels afusellaments fruit de la repressió política. Les execucions es feien al principi al castell de Montjuïc, però el neguit que el soroll dels trets produïa en la població va aconsellar traslladar-les a un lloc més allunyat.

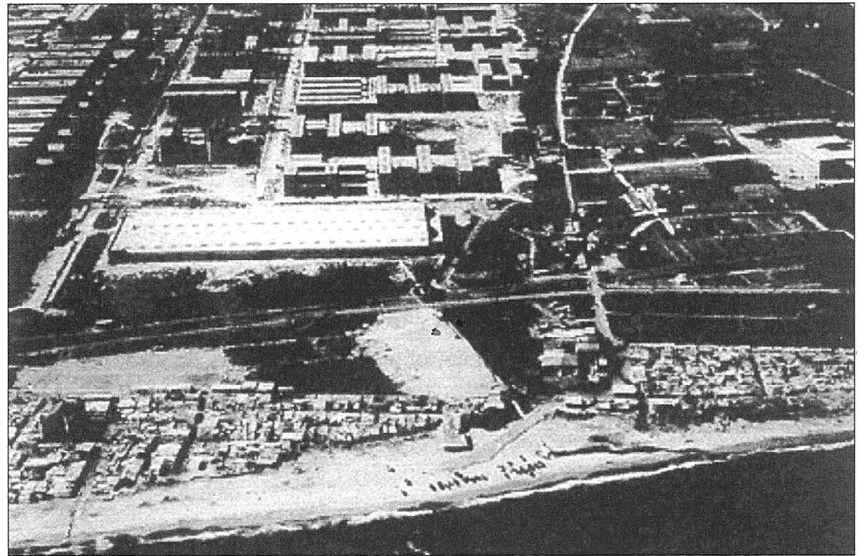
Als anys 60, a les barraques del Camp de la Bota hi viuen al voltant de 3.500 persones. Moltes d'elles varen anar a viure en els anys 70 al barri de La Mina, que ja és dins del terme municipal de Sant Adrià de Besòs. L'objectiu d'aquest gran polígon del marge dret del Besòs era real·lotjar barraquistes de tota la ciutat. La Mina és un dels exponents del barraquisme vertical promogut pel franquisme. La seva concepció com un barri aïllat li ha proporcionat unes característiques de gueto que l'han convertit en un dels barris més conflictius de l'àrea metropolitana. Per altra part, les barraques del Camp de la Bota no van ser totalment cradicaades fins l'any 1989.

En el sector d'influència del que avui és l'àrea Fòrum hi ha d'altres barris. El més important és el barri del Sud-oest del Besòs, primera gran operació d'habitatge social públic del franquisme a Barcelona, que fou iniciada el 1959. També existeix el barri de La Catalana, petit conjunt residencial de cases baixes que tingué el seu origen, a principis del segle XX, en la colònia de treballadors de la tèrmica de Catalana de Gas.

Un altre ús que va marcar la zona va ser l'industrial. Ja hem citat vègades la tèrmica de Catalana de Gas, vora el riu Besòs. Més a prop del Poblenou, un segon complex industrial determinava el desenvolupament d'aquella zona del litoral. Es tracta de la fàbrica de Can Girona, dita així degut al nom de la família propietària. De fet es deia Material para Ferrocarriles y Construcciones SA, que s'instal·là el 1881 i que no va desaparèixer fins el 1994 amb el seu darrer nom de Macosa. Avui dia bona part dels seus terrenys són ocupats pel conjunt residencial d'alt *standing* Diagonal Mar, promogut per la multinacional nord-americana Hines.

Però han estat sens dubte les plantes depuradora d'aigües residuals i d'incineració de residus instal·lades el 1975 les més determinants. Junt amb la ja existent central tèrmica, aquestes infraestructures pesades han ocupat la primera línia del litoral impedit el seu ús ciutadà, amb greus

conseqüències per al medi ambient, com la contaminació del subsòl, i amb abocaments al mar que, juntament amb els que produïa el riu Besòs abans d'iniciar-se el seu procés de regeneració, van convertir aquest punt en un dels més negres del litoral.

Els grups de barraques del Camp de la Bota en els anys seixanta. Al darrera, el polígon d'habitatge Sud-oest Besòs.

Barcelona vista des del Besòs a la dècada de 1990.

Depuradora, incineradora i tèrmica són un conjunt d'infraestructures que tota gran ciutat necessita però que vol lluny. Per això van ser desterrades ben fora de Barcelona, traspasant els seus efectes a altres municipis veïns, en aquest cas al de Sant Adrià. La gran contribució de la transformació urbanística vinculada al Fòrum ha estat mantenir aquestes infraestructures, descartant un nou trasllat, integrant-les a la ciutat a través d'un rigorós pla de millores i, en el cas de la depuradora, cobrint-la, donant com a resultat una enorme plaça pública que ha determinat el nou urbanisme de la zona.

Així doncs, quan l'Ajuntament de Barcelona decideix dur el nou esdeveniment internacional del Fòrum al marge dret del Besòs, el que es troba és una mena d'embornal o quarto dels mals endreços de l'àrea metropolitana. Era un lloc on la ciutat encara no havia arribat ni havia volgut fer-ho, però que necessitava una solució als seus problemes urbanístics, socials i ambientals. Era una manera de fer justícia a un territori històricament maltractat.

La decisió estratègica de mantenir la depuradora

La Modificació del Pla general metropolità del Marge Dret del Riu Besòs comença a redactar-se avançats els anys 90 en el si del Consorci del Besòs i amb el suport de l'agència metropolitana Barcelona Regional. El Consorci del Besòs és un ens plurimunicipal constituït pels ajuntaments de Barcelona i Sant Adrià que actua com a autoritat urbanística en aquest sector, compartit per ambdós municipis.

El projecte tracta de desenvolupar una de les dotze àrees de nova centralitat, la corresponent a Diagonal-Prim. És en aquesta etapa de planejament quan es produeix una decisió estratègica d'enorme importància per al futur de la zona: mantenir en el seu emplaçament les plantes depuradora, incineradora i tèrmica. La gran ciutat assumeix i internalitza el llegat històric d'unes instal·lacions necessàries però molestes que havia expulsat dècades enrera a la perifèria. Dues raons impulsen aquesta decisió. La primera són les dificultats per trobar un nou emplaçament per traslladar les citades infraestructures, però també un convenciment sostenibilista.

Com que bona part del projecte afectava terrenys del domini públic marítimoterrestre, va caldre que l'Ajuntament de Barcelona pactés l'ac-

tuació urbanística amb el Ministeri de Medi Ambient. El conveni entre ambdues institucions es va signar el juny del 2000, fet que va permetre aprovar definitivament el pla el desembre d'aquell any. En menys de quatre anys havia d'estar llest el gruix de les obres, almenys aquelles que afectaven directament el desenvolupament del Fòrum Universal de les Cultures, que tenia previst obrir les portes pel maig de 2004.

Per gestionar les inversions municipals en el sector es va crear a l'estiu de 2000 la societat Infraestructures 2004 SA, propietat cent per cent de l'Ajuntament de Barcelona. Poc després canviaria el seu nom pel d'Infraestructures del Llevant de Barcelona SA, i actualment ha estat transformada en Barcelona d'Infraestructures Municipals SA (BIMSA), amb la funció d'executar els grans projectes urbanístics de la ciutat. A més de dur a terme les inversions públiques, Infraestructures també impulsà les privades a través dels mecanismes previstos a la llei, com l'expropiació, la cooperació i la compensació.

Aquest era de fet el model que ja s'havia aplicat als Jocs Olímpics. És a dir, la gestió de la transformació urbanística se segregava de l'esdeveniment. En el 92, aquestes funcions se les van repartir, respectivament, el COOB i Holsa. De cara al 2004, els papers es repartien entre el Consorci del Fòrum (participat per Estat, Generalitat i Ajuntament, amb el patrocini de la Unesco) i Infraestructures del Llevant.

***L'àrea de nova
centralitat
Diagonal Prim***

Com ja s'ha assenyalat anteriorment, el sector Diagonal Prim va ser una de les dotze àrees de nova centralitat previstes per l'Ajuntament de Barcelona en els anys 80. Es tracta d'una àrea a la qual conflueixen quatre eixos que s'han anat desenvolupant al llarg dels darrers anys. El primer és la recuperació de la façana marítima. L'ús cívic de la costa s'ha anat acostant des de la Barceloneta fins al Besòs a través de la Vila Olímpica, primer, i el front litoral del Poblenou, més tard. En els anys previs al Fòrum, només el tram entre la platja de la Nova Mar Bella i el riu interrompia el continu metropolità de platja de 14 quilòmetres entre el port de Barcelona fins a Montgat. El segon eix és la Diagonal. El 1999 culminà el traçat que havia dibuixat Cerdà i es convertí en el carrer més llarg del municipi de Barcelona, entre la Zona Universitària i el mar. El tercer és la rambla Prim, que es convertirà a més en el camí de connexió

*La urbanització de l'àrea
del Fòrum 2004.*

entre la zona Fòrum i la futura estació de la Sagrera. El darrer eix és el riu Besòs, que ha anat conquerint en els darrers anys la seva regeneració des de Montcada fins el mar, recuperant la vida i deixant enrera aquella imatge de claveguera a cel obert.

Quan la societat municipal Infraestructures rep l'encàrrec de l'Ajuntament de desenvolupar el projecte de transformació urbanística del sector, es troba davant de més de 200 hectàrees d'embornal metropolità,

tal i com s'ha descrit anteriorment, on en menys de tres anys s'ha de fer realitat un trencaclosques de projectes que van des d'un port esportiu a una central de climatització que genera fred i calor per a tots els edificis de la zona a partir del vapor d'aigua residual que genera la incineradora. I tot això, passant per hotels, parcs, aparcaments i un edifici singular, el Fòrum, de gran complexitat constructiva i que s'ha d'executar en la meitat de temps que hagués estat aconsellable si no fos perquè el calendari apretava.

Inversió total a l'àrea del Fòrum.

Font: Infraestructures del Llevant.

Concepte	Millions €				
	Públics				
	Ajuntament de Barcelona		Altres administracions i fons europeus	Privats i concessions	Total
	Fons propis	Fons europeus			
Inversió gestionada per Infraestructures de Llevant	657,8*	32,9	52,1	67,2	810,0
Inversió gestionada per altres operadors	55,7		357,3	752,0	1.165,0
Total inversió en etapa Fòrum	713,5	32,9	409,4	819,2	1.975,0
Inversió impulsada prevista post-Fòrum	74,0		154,0	1.057,0	1.285,0
Total inversió	787,5	32,9	563,4	1.876,2	3.260,0
Total inversió (%)	25,2%		17,3%	57,6%	100%
Total inversió pública (%)	59,3%		40,7%		

* S'ha recuperat IVA per valor de 46,6 M€ per la qual cosa el Cost Ajuntament és de 611,2 M€.

Al sector es generaren inversions per valor de 3.260 milions d'euros, entre públiques i privades. Durant l'etapa se n'executen 1.975 milions. La resta es farà en els anys posteriors a l'esdeveniment. Infraestructures ha estat el principal operador, en gestionar un total de 810 milions d'euros, procedents de les aportacions de l'Ajuntament de Barcelona, dels fons europeus i d'altres administracions, com la Diputació de Barcelona, que finançà bona part del cost de l'Edifici Fòrum. Infraestructures també gestionà una part procedent d'inversors privats i d'algunes concessions.

*Inversió gestionada per
Infraestructures de Llevant en
el període previ al Fòrum 2004.*

Font: Infraestructures del Llevant.

	Milions €				
	Públic				
Finalitat	Ajuntament de Barcelona		Altres administracions i fons europeus	Privats i concessions	Total
	Fons propis*	Fons europeus			
Sostenibilitat	122,7	19,9	3,5	11,2	157,3
Millora de l'accessibilitat	71,0		18,6	29,6	119,2
Recuperació del litoral per a ús públic	188,7			2,6	191,3
Nova activitat: econòmica, residencial i d'equipaments	275,4	13,0	30,0	23,8	342,2
Total inversió gestionada per infraestructures del Llevant					
	657,8	32,9	52,1	67,2	810,0
Total inversió gestionada per infraestructures del Llevant (%)					
	81,2%	4,1%	6,4%	8,3%	100%
Total inversió pública (%)		93%	7%		

* S'ha recuperat IVA per valor de 46,6 M€ per la qual cosa el Cost Ajuntament és de 611,2 M€.

Però Infraestructures no és l'únic operador que inverteix en el projecte. El Ministeri de Medi Ambient i la Generalitat costegen la nova depuradora. L'administració autonòmica també es fa càrrec del nou pont de Maristany, sobre el riu Besòs, i obre l'estació de la línia 4 de metro Maresme/Fòrum. L'Autoritat del Transport Metropolità (ATM) construeix un nou tramvia, i Transports Metropolitans de Barcelona (TMB) trasllada les cotxeres d'autobusos de Prim per què s'hi aixequin habitatges, oficines i un hospital per a la gent gran. El Consorci de La Mina, integrat per la Generalitat i els ajuntaments de Barcelona i Sant Adrià, s'encarrega de la rehabilitació integral del barri.

Així mateix, el Consorci de la Zona Franca i la cadena AC Hoteles obtenen la concessió de l'Ajuntament per a la construcció i explotació de l'hotel i l'edifici d'oficines annexes al centre de convencions. Ecoparc

Inversions gestionades per operadors externs en el període previ al Fòrum 2004.

Font: Infraestructures del Llevant.

		Inversió en milions d'euros		
Concepte	Promotor	Pública	Privada	Total
Actuacions de promoció pública		413,0	114,0	527,0
Depuradora i tractament de fangs	EMSHTR / ACA / Depurbaix	172,0		172,0
Pont d'Eduard Maristany	GISA	6,0		6,0
Xarxa Tramvia Glòries-Besòs i cotxeres Sant Adrià	ATM	164,0		164,0
Estació de Metro L4 Maresme-Fórum	GISA	13,0		13,0
Remodelació del barri de la Mina 1a fase	C. Besòs / C. la Mina	5,0		5,0
Cotxeres autobusos Horta	Aj. BCN / TMB	45,0		45,0
Oficina Centre de Convencions (Concessió)	Aj. BCN / Consorci Zona Franca		29,0	29,0
Hotel Centre de Convencions (Concessió)	Aj. BCN / AC Hotels		53,0	53,0
Ecoparc (Concessió)	Ecoparc de la Mediterrània	8,0	32,0	40,0
Actuacions de promoció privada			638,0	638,0
Reforma cicle combinat	EMSHTR / ACA / Depurbaix		380,0	380,0
Retirada de torres d'alta tensió del Besòs	FECSA/ENDESA		33,0	33,0
Hotel i oficines J. Pla / Taulat / Puigcerdà Ronda	Hines i Apex immobiliària		170,0	170,0
Hotel Princess	landscape / Espais i Hines		170,0	170,0
Total inversió (%)		413,0	752,0	1.165,0
Total (%)		93%	65%	100%

de la Mediterrània obté també la concessió per a l'ecoparc que s'instal·la al costat de la planta incineradora.

També hi ha operadors privats. I així, Endesa i Gas Natural transformen l'antiga central tèrmica en una de cicle combinat, que redueix dràsticament les emissions contaminants en substituir el combustible sòlid pel gas en la fabricació d'electricitat. La companyia elèctrica també assumeix la retirada de les torres d'alta tensió de la llera del Besòs.

La multinacional Hines, juntament amb Apex Immobiliària, promou un hotel i tres edificis d'oficines entre la ronda Litoral i el carrer Taulat, a l'alçada de Josep Pla. La multinacional nord-americana ja havia promogut a la zona el centre comercial de Diagonal Mar, així com el conjunt residencial d'alt *standing* adjunt i el parc dissenyat per Enric

Miralles. Un altre operador és Landscape/Espais, que erigeix l'hotel Princess, a la cantonada de la Diagonal amb Taulat, al costat del centre comercial.

***Congressos
i convencions com
a motor econòmic***

El món dels congressos i les convencions va ser l'activitat econòmica escollida com a motor de la nova zona Fòrum. Feia anys que Barcelona pugnava per aconseguir un centre de convencions de gran format que consolidés un cert lideratge assolit en aquest sector després dels Jocs. Efectivament, tot i que Barcelona era abans del 2004 una de les ciutats preferides pels organitzadors de congressos, convencions i viatges d'incentiu, tenia molts problemes per acollir reunions de més de 3.000 delegats.

Aquests problemes d'infraestructures no han impedit que Barcelona sigui, per exemple, la ciutat del món seu de més congressos. Així ho confirmen les dades de la International Congress & Convention Association (ICCA). Segons aquestes, durant el 2004 Barcelona va ser seu de 105 congressos. La seguien Viena amb 101, Singapur amb 99 i Berlín amb 90. Pel que fa al ranking de la Union of International Associations (UIA), Barcelona ocupa, segons dades del 2003, el setè lloc, per darrera de París, Viena, Ginebra, Brussel·les, Londres i Singapur, i pel davant de ciutats tant significatives com Copenhaguen, Berlín, Roma i Nova York. La UIA aplica uns criteris molt restrictius a l'hora de confeccionar aquesta classificació, com que les reunions tinguin un mínim de 300 delegats i que el 40% d'aquests siguin estrangers. Així mateix, hi ha d'haver un mínim de cinc nacionalitats i una durada d'almenys tres dies. Segons Turisme de Barcelona, l'activitat congressual a la capital catalana durant l'any 2004 va suposar un impacte econòmic de 752,69 milions d'euros.

El nou Centre de Convencions Internacional de Barcelona (CCIB) construït a la zona Fòrum ha resolt aquest dèficit històric de la ciutat. Al nou equipament s'hi poden fer diversos congressos alhora. Una gran sala d'11.000 metres quadrats totalment diàfana, la seva característica principal, pot arribar a reunir fins a 15.000 persones en un mateix acte.

***L'Assessorament
de l'Urban Land
Institute***

El caràcter estratègic de l'operació va obligar a pensar molt bé quin tipus de centre de convencions havia de construir Barcelona un cop s'havia decidit la ubicació al final de la Diagonal. En el procés de definició hi va participar fins i tot l'Urban Land Institute (ULI), una organització mundial amb seu a Washington que agrupa alts directius amb la finalitat d'assessorar i intercanviar informació.

El 1999, un grup de treball format per executius d'empreses nord-americanes i europees va ser convidat a Barcelona. Durant l'estada es van entrevistar amb tots els agents vinculats al projecte. Les conclusions es van plasmar en un informe. Aquest refermava la ubicació, en valorar que es tractava d'una «posició crucial pel nou desenvolupament de la part nord-est de la ciutat al llarg de la costa del Mediterrani». Igualment, opinava que «ocupa un nus altament visible a l'extrem de l'avinguda Diagonal, una artèria principal que cobrirà encara més importància a mesura que es desenvolupi la secció nord-est de Barcelona».

L'informe inclòia també la següent reflexió: «El centre de convencions proposat presenta oportunitats per ampliar la gran base de Barcelona en negocis, comerç i turisme. Barcelona és clarament un destí popular, i un centre de convencions es beneficiaria no tant sols de la situació única de la ciutat en el Mediterrani, sinó també de la carència d'instal·lacions punteres en àrees urbanes comparables». Per tot això, l'ULI aconsella «una planificació ambiciosa i imaginativa».

L'equip d'experts analitza també l'oferta d'espais per a reunions que complementen el de la Fira. Així, enumera els hotels Arts, Hilton, Barceló-Sants, FERIA Palace i Princesa Sofia, el Centre de Convencions de Catalunya (a la Diagonal, al costat de l'hotel Joan Carles I), l'Auditori i el Liceu. Tots ells són aptes per a reunions de caràcter mitjà. L'únic espai de gran capacitat en aquell moment era el Palau Sant Jordi, amb l'inconvenient que està pensat com un pavelló esportiu i no per acollir congressos. La conclusió de l'ULI era clara: «Barcelona no pot acollir amb facilitat reunions molt grans». Quan, precisament, afegia, són les de format mitjà i gran les que «ofereixen majors oportunitats d'expansió per a Barcelona».

«En la seva forma ideal —deia l'informe—, un centre de convencions és una part integral del teixit urbanístic de la ciutat. Els centres de convencions necessiten un conjunt d'infraestructures i comoditats que li donin suport». En aquest sentit, recomanava: «Una concentració

(de 500 a 1.000) d'habitacions d'hotel d'alta qualitat properes (a ser possible adjacents) és essencial per atraure reunions internacionals». A més, «l'àrea on es localitzi un centre de convencions ha de contenir també oficines i tipus de construccions similars que generin un ús important d'hotels».

Dues icones arquitectòniques

El Centre de Convencions Internacional de Barcelona (CCIB) va ser encarregat a l'arquitecte Josep Lluís Mateo. Aquest va idear un edifici en forma de rectangle de 130 per 150 metres amb un soterrani i tres plantes. La seva característica principal és la seva gran funcionalitat, amb sales que es poden dividir i subdividir amb gran facilitat gràcies a un sistema de parets plegables. Com ja s'ha apuntat anteriorment, la gran sala de reunions és l'element més interessant. Es tracta d'un espai net d'11.000 metres quadrats sense cap columna entremig. La capacitat del nou centre és de 15.000 congressistes.

Per gestionar aquest espai, l'Ajuntament de Barcelona va convocar un concurs que finalment va ser adjudicat a l'empresa francesa Générale de Location, avui dita GL Events. Aquesta companyia s'ha especialitzat en els darrers anys en la gestió de centres de convencions. Abans que el de Barcelona, nova nau insígnia de la multinacional, el més important que gestionava GL Events era el de la ciutat francesa de Lió.

El CCIB inclou també part de l'altre edifici icona de la zona que, per la seva singularitat, s'ha convertit de fet en un dels símbols de l'actuació urbanística. Es tracta de l'auditori de l'Edifici Fòrum, obra dels arquitectes suïssos Jacques Herzog i Pierre De Meuron. L'edifici és un triangle equilàter blau intens de 180 metres de costat suspès sobre 17 pilars. Entre les seves peculiaritats hi ha que no té planta baixa. O potser millor dit, la planta baixa és la plaça pública sobre la qual està suspès.

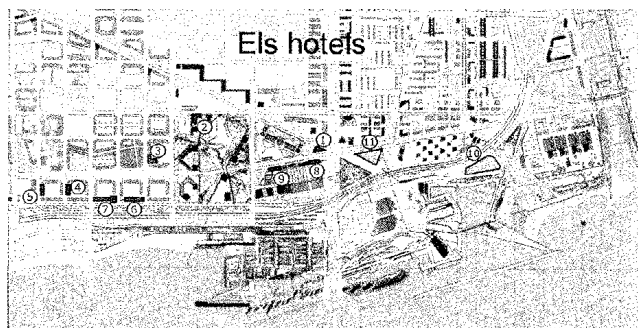
Així doncs, les dues peces principals de la construcció són el primer pis i el soterrani. El primer és un conjunt d'espais aptes per a destins expositius i culturals. Per això, l'Ajuntament de Barcelona n'ha conservat no tant sols la propietat, sinó també l'ús. No així de l'auditori. Amb capacitat per a 3.200 persones i visible des de la plaça pública, forma part del CCIB, i està comunicat amb aquest a través d'una rambla soterrada. La seva gestió també es va adjudicar a GL Events.

L'Edifici Fòrum va ser sens dubte la peça de major complexitat de tota l'operació Fòrum. El fet que estigui suspès sobre 17 pilars va convertir quasi en realitat aquella dita de començar la casa per la teulada. De fet, va ser l'únic dels projectes que va entrar en una seriosa crisi de calendari, la qual cosa va fer necessari establir durant un mesos torns de treball les 24 hores del dia per tal de remuntar els retards i arribar a temps a la cita del Fòrum Universal de les Cultures.

3.000 noves places hoteleres

Una de les recomanacions de l'ULI era dotar amb hotels la zona d'influència del centre de convencions. Doncs bé, a la zona Fòrum i a la seva corona exterior hi ha onze hotels, nou d'ells en activitat i tres més pendents de construcció. Entre tots sumen 2.856 places, una quantitat suficient per satisfer les necessitats del CCIB.

Nom de l'Hotel	Habitacions
En Funcionament o Inici Propera Activitat	2.056
1 Hotel Princess	368
2 Hotel Vincci Marítimo	144
3 Hotel HUSA Barcelona Mar	75
4 Hotel Hesperia del Mar	84
5 Hotel Rafael Diagonal Port	115
6 AC Hoteles Front Maritim	177
7 Barceló Atenea Mar	190
8 AC Hoteles Centre Convencions	460
9 Hotel Hilton	445
Post Fòrum	900
10 Hotel del Port	400
11 Hotel Plaça Fòrum	400
	100
Total	2856

Establiments hotelers.

Cinc d'aquests hotels estan situats al front marítim, és a dir, la zona residencial de primera línia de mar situada entre la Vila Olímpica i Diagonal Mar. Es tracta d'HUSA Barcelona Mar, Hesperia del Mar, Rafael Diagonal Port, AC Front Marítim i Barceló Atenea Mar. Al conjunt residencial de Diagonal Mar es troba el Vincci Marítimo. Dins de la mateixa actuació, però en la parcel·la dedicada al terciari, es troba el Hilton, i

enganxat al centre comercial hi ha el Princess. Davant d'aquest es troba l'AC Centre de Convencions, que forma part del projecte arquitectònic de Josep Lluís Mateo.

Dos hotels més queden pendents. Un d'ells s'aixecarà just al costat de l'Edifici Fòrum. El segon, davant del port esportiu, en uns terrenys que havien estat propietat de Gas Natural.

La zona també s'ha dotat d'un parc d'oficines. Alguns ja funcionen en tres edificis situats en el sector terciari de Diagonal Mar. La Generalitat ha adquirit l'edifici d'oficines adjacent al centre de convencions que va ser promogut pel Consorci de la Zona Franca. Aquí s'instal·larà el Departament d'Universitats. Queden pendents dues promocions d'oficines més a la cruïlla de la rambla Prim amb Taulat i al futur campus universitari de Llevant.

Iots i estudiants, dos motors més

La zona Fòrum té en el nou port esportiu un segon motor econòmic i cívic. Situat en el terme municipal de Sant Adrià, el seu disseny configura dues dàrsenes. La primera, externa, és una de les peces incloses en la part del projecte guanyada al mar. Marina Premià, l'empresa que va guanyar el concurs per a la gestió del port, ha destinat aquesta dàrsena a embarcacions de gran eslora, d'entre 50 i 80 metres, amb l'objectiu de fer front a la demanda per a aquest tipus d'amarratges en el litoral català. Es tracta de vaixells amb tripulacions d'una vintena d'homes que han escollit com a base el Port Fòrum i que porten associada la generació d'una certa activitat econòmica.

La segona dàrsena és interna i va ser excavada terra endins. És la part destinada a les embarcacions esportives d'eslora més convencional, d'entre 10 i 25 metres. Però l'element més novedós és la marina seca com a alternativa a l'amarratge de vaixells d'eslora petita. La marina seca com a aparcament de vaixells s'introdueix per primera vegada a Espanya en el Port Fòrum. L'usuari de la marina seca només ha d'avisar per telèfon de l'hora en què te previst arribar al port per sortir a navegar. Quan arriba ja es troba el vaixell a l'aigua. Quan torna al port, la barca és retornada al seu lloc. La marina seca té una capacitat per a 300 vaixells i pot ser la solució per optimitzar la capacitat dels ports i frenar-ne la construcció de nous, amb el corresponent impacte en el litoral.

Tot i que no formen part del port, hi ha dues activitats docents estretament lligades amb aquest. Es tracta de les escoles de vela i submarinisme, que s'instal·laran en edificis annexos. Totes dues responen a demandes del sector, després de la popularitat que les activitats nàutiques han adquirit arran de l'obertura del Centre de Vela al Port Olímpic, una de les herències de més èxit del 92.

Però l'activitat acadèmica que acabarà essent determinant per al futur de la zona és el Campus Interuniversitari del Besòs. Es tracta d'una franja de terreny de 7,5 hectàrees situades en el triangle comprés entre la ronda Litoral i els carrers de Taulat i Sant Raimon de Penyafort, entre La Mina i el Port Fòrum.

Està previst que el campus aculli en el futur uns 7.000 alumnes. De moment ja n'hi ha compromesos 2.200, procedents de l'Escola Industrial de Barcelona, que la Diputació de Barcelona traslladarà des de les instal·lacions del carrer Urgell al Besòs.

El campus serà al final la peça més estratègica de l'operació, la que li donarà sentit des de tots els punts de vista, des de l'urbanístic al social. Els 7.000 estudiants que es preveu que tingui el campus quan estigui totalment desenvolupat seran els principals usuaris i dinamitzadors diaris de l'esplanada, els parcs i la resta d'espais públics del sector, així com dels aparcaments, restaurants i resta de serveis. Alguns, fins i tot, establiran la seva residència en algun dels habitatges del voltant. Seran, doncs, el veritable motor de la regeneració econòmica i social de la zona, i s'espera que el seu efecte a La Mina sigui similar al que va produir la instal·lació de la Pompeu Fabra al final de la Rambla.

En aquest sentit, la pròpia ordenació urbanística del campus contribuirà a trencar la concepció de gueto que avui dia encara té La Mina. Una rambla que travessarà la zona universitària connectarà directament aquest barri de Sant Adrià amb el port esportiu.

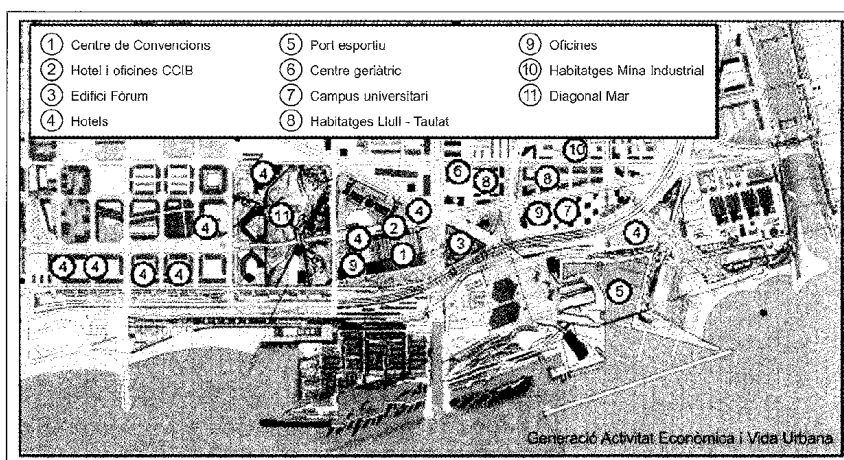
A més dels espais estrictament docents, el campus inclourà un espai destinat a la instal·lació d'activitats empresarials relacionades amb la universitat. Aquesta part del campus serà promoguda per la societat municipal 22@, dins del pla de reconversió industrial del Poblenou.

***Especulació
immobiliària versus
operació d'espai
públic***

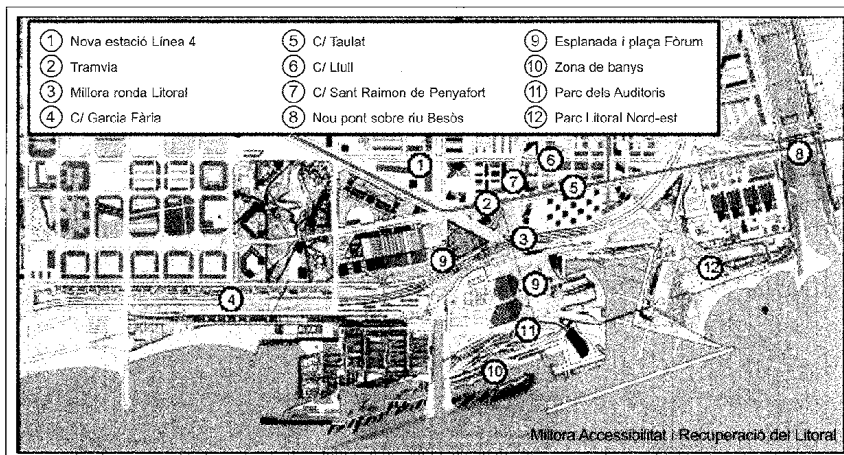
Sovint s'ha qualificat l'operació urbanística del Fòrum com d'especulació immobiliària. En realitat, al sector Fòrum pròpiament dit el nombre d'habitatges previstos no supera els 800, acotats en el triangle comprés entre els carrers Taulat, Llull i rambla Prim, distribuïts en dos sectors. El primer forma part de l'espai que va deixar lliure el trasllat de les antigues cotxeres d'autobusos de TMB Llevant. Es tracta del més proper a la rambla Prim, on també s'hi ha construït un centre sociosanitari per a l'atenció integral de la gent gran, gestionat per l'Hospital del Mar.

El segon sector enllaça linealment amb aquest. Comprés entre el campus i el barri de La Mina, es desenvolupa ja dins del municipi de

*Generació d'activitat econòmica
i vida urbana.*

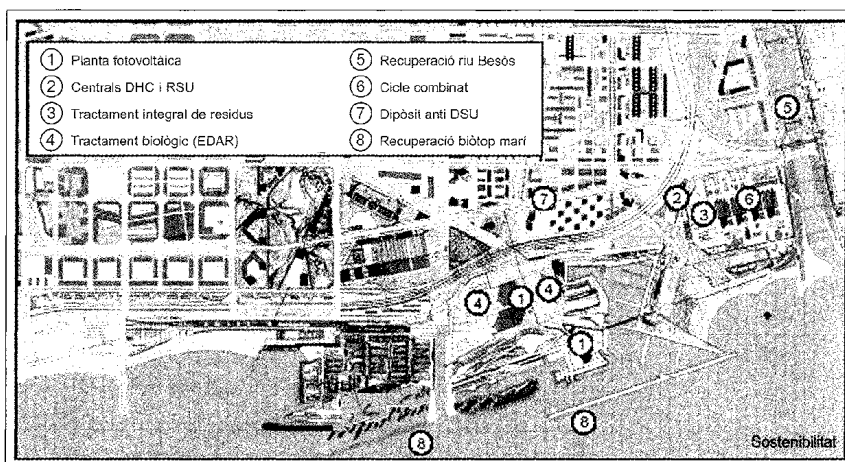
*Millora de l'accessibilitat
i recuperació del litoral per
a ús públic.*

Sant Adrià. Entre les dues operacions està previst que una mica més del 40% dels habitatges estiguin sotmesos a règim de protecció.

Fora del sector Fòrum, però en el seu radi d'influència, hi ha previstes també diverses operacions immobiliàries, que formen part del plans de rehabilitació de La Mina i La Catalana, els dos barris més deteriorats de Sant Adrià. Aquestes actuacions estaven programades abans que la del Fòrum.

L'operació immobiliària propera al Fòrum que sí que va generar crítiques per la forma com es va executar ha estat la de Diagonal Mar, promoguda per la multinacional nord-americana Hines. Sobre l'antiga Macosa, Hines ha construït un barri d'alt *standing* que contrasta amb el nivell social popular de la gent que resideix en els voltants. Es tracta de 1.300 habitatges distribuïts en torres que han permès dotar a la zona d'un nou i gran parc dissenyat pel desaparegut arquitecte Enric Miralles.

Sostenibilitat.

Moltes han estat les veus crítiques amb aquesta promoció privada, ja que trenca la trama Cerdà, que sí que es va mantenir a la Vila Olímpica. L'edificació en forma de torres configura una zona de baixa densitat urbana, al costat mateix del sector Fòrum, de densitat encara més baixa pel seu caràcter d'espai públic sotmès a les restriccions urbanístiques i d'usos de la Llei de Costes. És per això que molts urbanistes consideren que el nou barri de Diagonal Mar havia de mantenir el

model dens. De fet, Barcelona és una de les defensores del model de ciutat densa, en considerar-la mediambientalment més sostenible i socialment més segura.

En qualsevol cas, l'operació Fòrum, la de Diagonal Mar i l'obertura i urbanització de la Diagonal han revalorat econòmicament uns barris que vivien d'esquenes a la resta de la ciutat.

Una esplanada, tres parcs i més platges

A les acusacions d'especulació que s'han llançat a l'operació Fòrum es pot contestar que, en efecte, ha estat una especulació, però d'espai públic. No podia ser d'altra manera, perquè afecta bàsicament a la zona marítimoterrestre protegida per la Llei de Costes contra usos privats excessius. Qualsevol activitat ha de ser sota concessió de l'Administració central.

L'actuació més important d'espai públic és l'esplanada, nascuda en bona part gràcies a la cobertura de la depuradora i la ronda Litoral. Són 15 hectàrees d'espai públic que configuren una de les places més grans del món. La concepció de l'esplanada en si, obtenint espai públic a través de l'actuació sobre elements urbanístics ja existents, fa que tingui una gran singularitat arquitectònica i sigui, doncs, un dels altres referents de la nova zona. Obra dels arquitectes Elías Torres i José Antonio Martínez Lapeña, vista des de l'aire és un mosaic multicolor que representa la Barcelona de la diversitat i que, a més, adopta la forma de mà oberta i estesa gràcies a les extensions a mode de dits que cobreixen alguns edificis del port esportiu i la depuradora.

Una de les grans singularitats de l'esplanada és que es tracta de la primera plaça del món equipada tecnològicament. És a dir, que al subsòl hi ha instal·lada una xarxa de cable de fibra òptica, així com també els serveis de xarxa elèctrica i d'aigua potable. Aquesta característica fa que l'esplanada, a més d'una plaça, sigui una mena d'edifici sense sostre i, per tant, molt apte per acollir-hi amb gran comoditat concerts, fires i altres esdeveniments ciutadans i del món de l'espectacle. També pot arribar a actuar com a espai complementari de les activitats del Centre de Convencions.

A l'hora de dissenyar l'esplanada, els arquitectes van tenir cura de dotar-la de les suficients zones d'ombra per combatre els efectes de l'ex-

posició directe al sol en un espai d'aquestes dimensions. Així doncs, a més de pèrgoles distribuïdes estratègicament per l'espai, s'ha aprofitat també el propi Edifici Fòrum, que en quedar suspès i sostingut per 17 pilars, proporciona una àmplia zona d'ombra. També fan aquesta funció les tres unitats de l'estació fotovoltaica, dues al centre de l'esplanada i la tercera i més emblemàtica sobre un dels dits, el corresponent a l'escola de vela.

Entre les actuacions de nou espai públic, cal destacar, per la seva singularitat, el parc dels Auditoris, nascut com a resultat de l'avançament de la línia de costa davant de la depuradora. El disseny del parc és obra d'un altre arquitecte de renom, en aquest cas el madrileny resident a Londres Alejandro Zaera. El parc estava molt condicionat d'entrada perquè havia de ser la peça de nexa que salvés el desnivell entre l'esplanada i el mar. És per això que Zaera va concebre un parc en forma de dunes que donen lloc a camins en suau pendent que arriben fins l'aigua.

El disseny en dunes ha estat aprofitat per guanyar dos auditoris a l'aire lliure als quals es poden traslladar a l'estiu actuacions musicals i teatrals, com ja es va assajar durant el Fòrum. Un dels auditoris té capacitat per a 8.500 espectadors, mentre que al segon, més petit, n'hi caben 3.500.

Una de les senyals característiques del parc és el paviment, fet a base de peces de ceràmica en forma de mitja lluna dissenyades pel propi Zaera que s'adaptin a les ondulacions del terreny. L'arquitecte es va inspirar en les peces de les cintes transportadores d'equipatges dels aeroports. El propi paviment, gràcies al disseny de les peces que el formen, és el que s'enfila a les parets que suporten les dunes del parc.

La zona Fòrum és una mena de caixa de sorpreses arquitectòniques. El parc dels Auditoris, en el seu camí cap al mar, dona pas a la Zona de Banyes, una mena de platja urbana sense sorra, o gran piscina d'aigua de mar, que gràcies a la protecció d'una illa artificial crea un espai d'aigües tranquil·les de gran atractiu per als banyistes.

És obra de l'arquitecta Beth Galí. La idea sorgí davant la impossibilitat de consolidar una platja convencional de sorra en el punt màxim del terreny guanyat al mar. La sorra s'havia de substituir per dics. A l'aigua s'hi pot accedir per unes escales que s'endinsen en el mar. La zona de banyes compta també amb un solàrium amb un paviment que combina fusta i marbre no lliscant. A més, el recinte aquàtic té diferents pro-

funditats, i es pot accedir nedant a un petit solàrium de sorra a la cara interior de l'illa artificial.

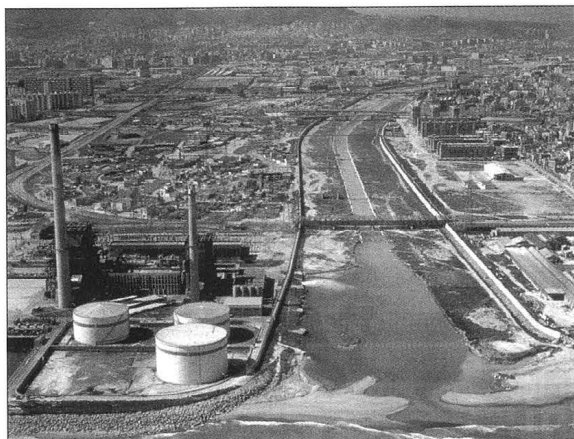
Un altre dels parcs inclosos en l'operació és el dit de Llevant, situat entre el port esportiu i el riu Besòs, just davant de la central tèrmica i de la planta incineradora. El concurs per a la realització d'aquest parc va ser guanyat pels arquitectes Iñaki Ábalos y Juan Herreros. Aquesta peça té diverses funcions dins del conjunt de l'operació. La primera és envoltar i minimitzar l'impacte de la central tèrmica i la incineradora. Totes dues infraestructures han experimentat importants reformes tant tècniques com arquitectòniques, la qual cosa ha estat també aprofitada per fer un intent d'integració paisatgística d'aquestes amb el parc.

Alhora, el parc també té com a objectiu desplaçar les anteriors infraestructures pesades de la primera línia de mar. Aquest tros de litoral era totalment vedat a l'ús ciutadà, qualitat que ara ha quedat recuperada gràcies al lleuger avançament de la costa com a conseqüència de la construcció del port esportiu. Aquest guany de terreny al mar ha permès també la habilitació d'una nova platja, la que pren el nom de Fòrum.

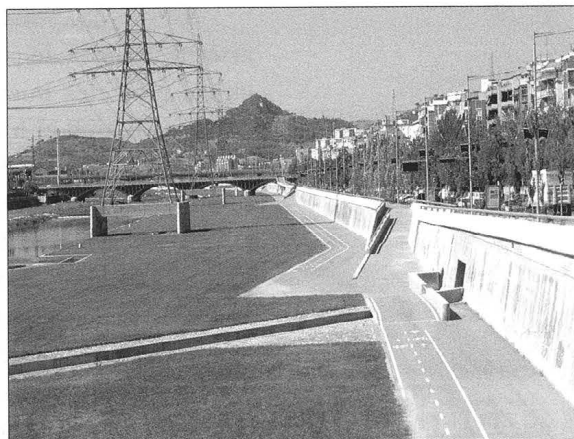
De claveguera a cel obert a parc fluvial

Una de les funcions més important del parc de Llevant ha estat enllaçar tota la cornisa verda del litoral de la ciutat de Barcelona amb el parc fluvial del Besòs, consolidant un dels corredors ecològics més importants d'Europa. El parc fluvial del Besòs s'havia començat a desenvolupar en els anys 90, i un primer tram de poc més de sis quilòmetres va ser inaugurat l'any 2000, el comprès entre el pont de Montcada i Reixac i el del Molinet, a Santa Coloma de Gramenet. En el marc de l'operació Fòrum es va aprofitar per executar les següents fases del projecte, des del pont del Molinet fins a la desembocadura.

Aquest parc fluvial forma part d'un projecte integral de regeneració del riu Besòs, fins no fa gaire una veritable claveguera a cel obert. Les indústries que es van anar instal·lant al llarg del riu i el gran creixement experimentat durant la segona meitat del segle xx per les poblacions ribenques van alterar greument l'ecosistema del riu, fins a convertir-lo en el més contaminat d'Europa. La canalització amb murs de formigó que s'hi va construir després de les riuades del 1962 van acabar de condemnar la llera a la degradació i la marginalitat.

*Sanejament i enjardinament
del riu Besòs.*

El projecte de regeneració neix de la voluntat dels municipis riberecs de no donar l'esquena a un riu del qual no es pot ignorar el seu paper de vertebrador del territori. Per fortuna, i gràcies al finançament de les diferents administracions i dels fons europeus, avui la llera del riu Besòs res té a veure amb el que era fa només 20 anys. Actualment és una de les zones de lleure més importants de l'àrea metropolitana, amb amples espais que conviden al passeig, sigui a peu o amb bicicleta.

La qualitat de l'aigua també ha millorat notablement gràcies a l'enfocament de les sancions per abocaments industrials incontrolats i al sistema de depuradores amb què s'ha anat dotant. En aquesta fita hi han col·laborat les espècies vegetals plantades en alguns trams, que fan funcions de depuració natural de les aigües. Això ha fet possible que fins i tot hagi retornat una certa fauna característica dels rius i que el Besòs ja sigui parada i refugi d'algunes aus en el seu procés migratori.

Dins del paquet de millores s'ha inclòs també la seguretat. Un sistema d'alerta permet desallotjar i tancar els accessos al parc en cas de perill d'avingudes.

***El quart parc,
pendent del zoo***

Hi ha un quart parc previst en el territori Fòrum, el de la Mar Bella, que és de fet la culminació de la zona verda linial que transcorre al llarg del litoral de Barcelona. La urbanització d'aquest parc va ser postergada més enllà del 2004 perquè estava estretament vinculada al projecte de zoo aquàtic.

El zoo ha estat el projecte vinculat al Fòrum que més polèmica ha aixecat. S'havia de construir sobre una plataforma guanyada al mar que en els projectes inicials havia de fer 30 hectàrees. Després d'anys de negociació amb el Ministeri de Medi Ambient, la plataforma guanyada al mar ha quedat reduïda a 4,9 hectàrees, que se sumaran a les 2,7 ja reservades en terra ferma. La societat BIMSA (Barcelona Infraestructures Municipals SA), hereva d'Infraestructures del Llevant, ha començat les obres de la plataforma a finals dels 2005, tot i que no s'espera que el zoo entri en funcionament abans del 2010.

Al nou recinte està previst que es traslladin totes les espècies que necessiten viure en un hàbitat aquàtic. Estarà dividit per continents i dotat amb tots els avanços que configuren un zoo modern.

El que no haurà d'esperar fins el 2010 és el parc de la Mar Bella, que alhora porta associada la darrera platja pendent de Barcelona, la corresponent als 350 metres entre l'olímpica de la Mar Bella i el tros de litoral que ocuparà el zoo.

La sostenibilitat com a eix de l'actuació

La sostenibilitat ha estat un dels eixos que ha marcat tota l'operació urbanística vinculada al Fòrum. Aquesta insistència venia marcada, d'una banda, per les característiques del propi terreny sobre el que s'havia d'actuar. Recordem que es tractava d'una mena de gran embornal metropolità on desemboquen la riera d'Horta a través del col·lector de Prim i el riu Besòs, i on conviuen infraestructures pesades i contaminants com la central tèrmica, la planta incineradora i la depuradora. És a dir, residus urbans i industrials convergien històricament al marge dret del Besòs i l'havien convertit en un indret contaminat i hostil a qualsevol ús ciutadà. Així doncs, calia descontaminar-ho tot i reduir l'impacte de les infraestructures, atès que s'havia descartat del tot el seu trasllat.

Tanmateix, de la necessitat també es va fer ideologia, i si en aquell lloc s'havia de celebrar el Fòrum, amb la sostenibilitat com un dels punts forts, no es podia fer d'esquena a aquests criteris. És més, s'havien de fer més esforços. La zona Fòrum havia de ser una mena de dona del Cèsar, no només havia de ser sostenible, sinó que ho havia de semblar. I d'aquí algunes de les actuacions, com la planta fotovoltaica, que són icones de l'operació.

***Reformar les
infraestructures
pesades***

Una de les transformacions més importants va correspondre a la depuradora. Tenia una complicació afegida, i era que les obres de reforma i ampliació, així com la cobertura amb l'esplanada, s'havien de fer sense que la planta deixés de depurar. La planta és la més important de Catalunya, en tractar les aigües residuals que generen tres milions d'habitants de Barcelona, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramenet, Badalona, Montgat i Tiana, incloses les del riu Besòs, que són captades per la depuradora abans de desembocar al mar.

La depuradora original només feia a les aigües un tractament físic-químic (primari). Les noves directives europees estableixen l'obligatorietat de fer-ne també un tractament biològic (secundari). Els tècnics van haver de resoldre com fer els dos tractaments en el mateix espai en què s'havia fet només el primari fins aleshores. La planta es va haver de compactar i no només van cabre-hi el primari i el secundari, sinó que s'ha deixat espai per a la previsió de poder fer en el futur un tractament terciari de les aigües, necessari quan el seu destí no és el mar, sinó un altre ús, com l'industrial, el reg o fins i tot el consum humà.

L'actual depuradora té una capacitat de tractament de fins a 800.000 metres cúbics d'aigua al dia, i garanteix que aquesta arriba al mar en condicions òptimes de salubritat. Només en episodis de pluja intensa la planta no tindria prou capacitat per tractar l'aigua que li arriba. D'aquesta manera, l'aigua de pluja aniria directament al mar a través d'uns sobreeixidors amb tota la brutícia que arrossegarien. Per evitar-ho, es va construir un gran dipòsit d'aigües pluvials sota el carrer Taulat, aprofitant la seva urbanització des de la rambla Prim cap a Sant Adrià. Amb una capacitat per a 50.000 metres cúbics d'aigua i amb 700 metres de longitud, la seva funció és retenir l'aigua de pluja fins que la depuradora tingui capacitat per tractar-la. Dels gran dipòsits pluvials que Barcelona ha construït els darrers anys, el del Fòrum és el primer que no té la funció d'evitar inundacions, sinó que el seu objectiu és evitar la contaminació del mar.

A banda de la depuradora, calia actuar també a les altres dues infraestructures. Així, Endesa va assumir la inversió de transformar la seva central tèrmica en una de cicle combinat, generant electricitat a partir de gas natural, en lloc de combustibles fòssils. La companyia elèctrica, que també va eliminar les torres d'alta tensió distribuïdes al llarg del

riu Besòs, va substituir les quatre grans xemeneies de la central per unes instal·lacions que a més han reduït l'impacte visual de la planta. La nova central no només ha disminuït en milers de tones les emissions de CO₂ a l'atmosfera, sinó que ha incrementat la seva eficiència de producció energètica.

La tercera infraestructura, la incineradora, també ha estat sotmesa a profundes millores per tal de reduir el seu impacte visual i d'emissió de contaminants. De fet, aquesta planta forma ara part d'un ecoparc amb instal·lacions per al reciclatge i la generació de biogàs, a més d'una planta de recollida pneumàtica per al sector. La renovada planta d'incineració de deixalles està ara preparada per tractar 400.000 tones de residus, el 30% dels que es produeixen a l'àrea metropolitana de Barcelona. Un 10% d'aquest volum, és a dir, unes 40.000 tones, es rescatarà per al seu reciclatge. 70.000 tones (un 18%) seran residus orgànics amb els quals es generarà biogàs. La resta es destinarà a la incineració.

L'aposta per les energies renovables

El procés de combustió d'aquestes 290.000 tones de residus no es desaprofita. El calor residual producte de la incineració, que fins ara es perdia al mar i a l'atmosfera a través dels sistemes de refrigeració, és utilitzat. El vapor d'aigua generat és conduït a una planta propera de *district heating and cooling*. Es tracta d'una de les joies de la corona de la transformació urbanística del Besòs, una de les que dóna més sentit als criteris de sostenibilitat. Es tracta d'una planta de refrigeració i calefacció centralitzades que donarà servei als edificis públics de la zona, així com a alguns de promoció privada propers que també s'han acollit als avantatges tarifaris i mediambientals de la instal·lació.

Així, edificis com el Fòrum, el Centre de Convencions i els establiments comercials del port esportiu –properament també el zoo i habitatges del voltant, entre d'altres– reben el subministrament d'aire condicionat i calefacció d'aquesta planta. D'aquesta manera s'estalvien les instal·lacions centrals de climatització, que acostumen a ocupar molt espai a la part alta dels edificis i que requereixen un intens manteniment per evitar problemes ambientals i fins i tot brots de legionella.

La planta de *district heating and cooling* del Fòrum es calcula que estalvia l'abocament anual a l'atmosfera de 5.000 tones de CO₂.

El capítol referent a les energies renovables es completa amb la planta fotovoltaica, que és alhora un dels referents arquitectònics de la transformació urbanística. Està repartida en tres unitats. La més espectacular és la que s'erigeix pel damunt del dit de l'esplanada corresponent a l'escola de vela. De dimensions similars a les d'un camp de futbol, està orientada de manera que s'obtingui el màxim aprofitament energètic. A més, fa ombra a un dels miradors més espectaculars del litoral metropolità.

Les altres dues unitats, construïdes un cop finalitzat el Fòrum, es distribueixen sobre la part central de l'esplanada. Entre les tres generen l'electricitat equivalent al consum anual d'un miler d'habitatges. Alhora, també estalvien l'abocament de 440 tones de CO₂ a l'atmosfera.

***La recuperació
del biòtop marí com
a gran prova del nou***

La regeneració del riu Besòs, l'ampliació i millora de la depuradora i la construcció del dipòsit pluvial sota el carrer Taulat han de tenir un efecte en la qualitat de les aigües del litoral de Barcelona. Aquest estava molt malmès com a conseqüència de dècades d'abocaments contaminants i d'una pesca intensiva d'arrossegament. El fons marí havia perdut tot signe de vida vegetal i era un immens llit de llot.

Per poder fer evidents les millores mediambientals en aquest sector, es va incloure entre els projectes la recuperació del biòtop marí. Així doncs es va dissenyar un pla consistent en l'enfonsament d'esculls artificials de formigó, de diverses mides i formes, amb la missió que s'hi poguessin fixar espècies vegetals i alhora servís de refugi a peixos i crustacis. Poc a poc s'anirien consolidant colònies i el retorn de la vida al litoral barceloní seria un fet.

Es van enfonsar un total de 359 esculls entre la platja de la Mar Bella i la bocana del port de Barcelona, donant forma al parc d'esculls artificials més important del Mediterrani. Els esculls van començar a ser fondejats a l'abril del 2003, i en només un any els resultats ja eren molt millors del que preveïen els biòlegs responsables del projecte. Hores d'ara es pot afirmar que l'experiència ha estat tot un èxit i que la regeneració del biòtop ha consolidat les primeres fases. L'èxit és una mena de prova del nou del fet que totes les actuacions dutes a terme a l'àrea Fòrum sota l'eix de la sostenibilitat han estat encertades.

RECUPERACIÓ DEL FONS MARÍ DEL FRONT LITORAL DE BARCELONA

Ajuntament de Barcelona

BARCELONA
ESPAINA

El projecte per a la recuperació dels fons marins, en el marc de les obres de millora del front litoral Besòs i del territori del Fòrum 2004, pretén diversificar els ambients submergits, creant noves condicions per incrementar la diversitat dels organismes bentònics.

Una condició del tot necessària per la regeneració d'aquests ecosistemes és la recuperació de la qualitat ambiental del medi marí. Molts dels projectes finalitzats o ja endegats tenen aquesta finalitat: planta d'assecatge tèrmic dels fangs de l'estació depuradora del Besòs, ampliació de la pròpia estació, dipòsit anti-DSU, recuperació mediambiental del tram final del riu Besòs,...

Àrea d'activitats subaquàtiques

TRANÇTAMENT SUPERFICIAL
DELS BLOCS DE FORMIGÓ

2.200 blocs de 0,8 m³
4.400 blocs de 0,2 m³
30.000 blocs de 0,1 m³

Àrea per submarinisme

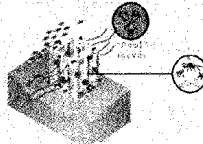
PARC D'ESCALLS

ESTUDIS DEL MEDI MARÍ

S'han iniciat dues línies d'estudi: la caracterització ambiental del fons marí i un estudi de modelització de la qualitat de les aigües del litoral de Barcelona. Aquests dos estudis servirán per avaluar algunes de les millores de qualitat ambiental que tindran lloc en aquest sector de la costa barcelonina. D'aquesta manera un cop implantades les millores infraestructurals es podrà fer un seguiment de la millora d'aquests fons i contrastar la seva recuperació.

COM FUNCIONA UN ESCALL ARTIFICIAL

Els corrents marins aporten les larves planctòniques per la colonització dels escalls. Els peixos hi troben refugi i alimentació.

PROJECTE DEL PARC D'ESCALLS DEL LITORAL DE LLEVANT DE BARCELONA

Concepte

La generació de nous biòtops mitjançant agrupacions d'estructures formant un gran escull artificial permetrà la colonització dels fons sedimentaris gràcies a la introducció de substrats durs que incrementaran l'heterogeneïtat del medi i per tant afavoriran la diversitat.

Objectius

- Millorar les condicions ambientals i incrementar l'heterogeneïtat dels fons sedimentaris per tal d'augmentar la diversitat biològica del front costaner de la ciutat.
- Afavorir les arts de pesca tradicional
- Establir nuclis d'atracció per activitats subaquàtiques

Estructures a fondrejar

Model d'escull artificial per a la recuperació del biòtop marí.

**L'auditoria
mediambiental
de l'Institut Cerdà**

Si l'eix de la sostenibilitat havia de regir fortament tota l'operació de transformació urbanística del Besòs, era necessari estendre'l entre tots els agents que hi participaven, des dels arquitectes fins a les empreses constructores. Amb aquest objectiu, Infraestructures del Llevant va

signar un conveni amb l'Institut Cerdà per tal que aquesta institució fes una auditoria constant de l'actuació, començant en l'etapa projectual i seguint en la fase d'execució de l'obra.

Es tractava de garantir en tot moment la qualitat ambiental, així com l'accessibilitat, de tota la zona, tant dels espais públics com dels edificis. Així, l'Institut Cerdà va redactar un pla director ambiental i un altre d'accessibilitat, que establia el conjunt de criteris i directrius que s'havien de complir.

Els plans s'havien redactat sota set premisses inicials:

- Minimització de l'impacte visual i integració urbana de les grans infraestructures.
- Minimització dels impactes associats als moviments de terres.
- Optimització de l'ús i gestió dels recursos, energia i aigua.
- Minimització de la generació de residus i optimització de la seva gestió.
- Aplicació de solucions constructives i materials de baix impacte ambiental.
- Garantia de l'accessibilitat mitjançant l'absència de barreres arquitectòniques.
- Foment de l'accessibilitat desaperebuda.

A partir del plans, l'Institut Cerdà va anar intervenint en el procés, vetllant, per exemple, en qüestions com la d'aconseguir que l'aigua per regar els parcs i la destinada a la neteja viària procedís del freàtic, o que en cap cas s'utilitzés PVC, fusta tropical ni cap altre material que incidís negativament en l'ambient i en la desforestació.

L'altre èxit: la prevenció dels riscos laborals

Un dels èxits més discrets de les obres del Fòrum controlades per Infraestructures del Llevant va estar en la prevenció dels riscos laborals. L'impacte que podia tenir una alta sinistralitat era una de les preocupacions dels responsables de les obres. I no era per a menys, perquè es tractava de 32 obres diferents, 68 contractistes, uns 300 subcontractes i més de 7.000 operaris amb puntes en les quals es concentraven 2.500 treballadors alhora.

Es va crear la Comissió de Seguiment Estratègic de la Seguretat i la Salut, formada per Infraestructures del Llevant, els sindicats UGT i

CCOO, la Conselleria de Treball, la Inspecció de Treball, la Cambra de Contractistes, el Gremi de Constructors, el Col·legi d'Aparelladors i l'Hospital del Mar. A més, es van establir convenis amb els sindicats, el Col·legi d'Aparelladors i el Departament de Treball per tal de realitzar tasques d'inspecció continuades a peu d'obra. Així mateix, un altre acord amb l'Hospital del Mar va permetre obrir un dispensari en el mateix recinte d'obres. En total, es van invertir 14 milions d'euros en prevenció laboral, quasi un 2% del cost total de les 32 obres.

Entre octubre del 2001 i abril del 2004, període en què es van executar les obres, es van enregistrar al recinte Fòrum 109 accidents dels 86.632 que es van produir a tot Catalunya. Estadísticament parlant, a les obres de transformació del Besòs l'índex de sinistres va ser de 31,08 per cada 1.000 treballadors. A Catalunya, aquest mateix índex va ser de 150,92. La conclusió és que la sinistralitat al sector Fòrum va ser cinc cops inferior a la mitjana catalana.

Seguretat i Salut. Estadística d'accidents en obra (des d'octubre 2001 fins a març 2004).

Font: Memòria Final.

	Infraestructures del Llevant		Catalunya	
Nombre de treballadors en obra	7.581		239.000	
Tipus d'accident	Total	Ratio per 1.000 treballadors	Total	Ratio per 1.000 treballadors
Llen	91	12,0	89.867	376,0
Greu	18	2,4	1.147	4,8
Mortal	1	0,1	113	0,5
Total	110	14,5	91.127	381,3

El secret de l'èxit, segons les conclusions finals de la comissió, va ser la contractació de coordinadors independents de les direccions d'obra i específicament formats, la participació dels sindicats i la inclusió de clàusules en els contractes sobre prevenció de riscos.

La Sagrera i l'alta velocitat

Amb les obres vinculades als Jocs i al Fòrum pràcticament executades, el municipi de Barcelona té ja només pendent una transformació urbanística d'envergadura, aquest cop associada al ferrocarril i a l'arribada del tren d'alta velocitat (TAV). Una de les estacions del TAV s'ubicarà a la Sagrera, molt a prop d'on ara hi ha la terminal de mercaderies.

La futura estació de la Sagrera serà de fet un gran nus intermodal, on confluïran, a més del TAV, trens de rodalies i dues línies de metro. Pel que fa al tren d'alta velocitat, de la Sagrera sortiran els que es dirigeixin cap a la frontera francesa, mentre que la de Sants quedarà preferentment per la línia cap a Madrid.

L'Ajuntament de Barcelona ha estat des del principi el gran partidari d'ubicar una gran estació a la Sagrera, recuperant el pla de Renfe de 1972 que preveia dues grans terminals a Sants i al nord de la ciutat. L'interès municipal per la Sagrera ve motivat també per la voluntat d'aconseguir que l'estació faci de motor del desenvolupament urbanístic de l'entorn. De pas, es tancarà la gran ferida urbanística originada per la via fèrria, que des de mitjan del segle XIX manté trencats els vincles entre els antics municipis de Sant Andreu de Palomar i Sant Martí de Provençals, avui convertits en dos districtes de Barcelona.

La trinxera de Sant Andreu Sagrera

La gran barrera urbanística entre els barris de Sant Andreu i Sant Martí és una herència de la segona línia de ferrocarril construïda a Catalunya després de la de Barcelona a Mataró impulsada per l'indià Miquel Biada. Era la de Barcelona a Granollers, atorgada el 1850 a la Sociedad de los Caminos de Hierro del Norte, companyia resultant de la fusió entre Girona Hermanos i Clavé y Compañía. La nova línia va entrar en funcionament el 1854, només sis anys després que ho fes el tren de Mataró.

El tren a Granollers, a diferència del de Mataró, tenia la seva estació dins el recinte amurallat de Barcelona, l'avui dita de França. Un cop travessada la muralla, la via vorejava la Ciutadella i discorria pels actuals carrers de Zamora i Joan d'Àustria. Aleshores s'endinsava al municipi de Sant Martí de Provençals pel que avui és la plaça de les Glòries. Arribava així al Clot, on hi havia la segona estació i els tallers de reparació de la companyia. La següent estació era la d'Horta, encara dins del terme de Sant Martí i molt allunyada del municipi del mateix nom.

La línia entrava a partir d'aquell moment al municipi de Sant Andreu, on parava a l'actual estació de Sant Andreu Comtal i seguia el seu camí cap a Santa Coloma, Montcada i Granollers.

L'àrea de la Sagrera.

La construcció de la línia a Granollers ha estat la culpable d'un divorci de 150 anys entre dues zones de la ciutat molt vinculades entre elles fins aleshores. Encara avui la ferida segueix oberta i són comptats els punts de comunicació entre els dos districtes. En aquesta zona de Barcelona es veu clarament com el traçat del ferrocarril ha determinat el seu urbanisme. La trinxera ferroviària transcorre entre els actuals nusos viaris de Glòries i de la Trinitat i en aquest segle i mig al voltant de la via només s'han consolidat usos ferroviaris, industrials i militars.

La recuperació ciutadana d'aquestes quasi 150 hectàrees és el que es denomina avui pla de Sant Andreu-Sagrera, amb dos motors econòmics principals: el centre comercial La Maquinista, en els terrenys que havia ocupat la històrica indústria del mateix nom, i l'estació de la Sagrera. Són els dos elements sobre els quals pivoten altres actuacions urbanístiques, com noves promocions immobiliàries, un edifici singular d'oficines projectat per l'arquitecte californià Frank Gehry i un parc linial que ha de fer d'eix vertebrador de tota la zona.

Una estació obsoleta des de l'inici

L'actual estació de mercaderies de la Sagrera, que ha de donar pas a la del TAV, va entrar en servei el 1922, a iniciativa de la Companyia dels Ferrocarrils de Madrid a Saragossa i Alacant (MSA). Aquesta empresa estava treballant des de 1899 en un pla d'ampliació i creació de noves estacions a la ciutat per tal de descongestionar la saturada estació de França.

Com a fruit de les negociacions amb l'Ajuntament de Barcelona, que volia suprimir l'aleshores terminal de mercaderies del Clot, la MSA presentà el 1913 un projecte que recollia per primer cop l'estació de la Sagrera. Va ser necessari expropiar 30 finques i desviar el curs del Rec Comtal, la històrica sèquia que captava aigua del Besòs a través d'una mina a Montcada i regava les terres en la seva travessia pel pla de Barcelona. També va ser necessària la construcció d'un viaducte, l'actual pont del Treball, que assegurés la connexió de Sant Martí amb Horta.

Finalment, les obres de l'estació van poder iniciar-se el 1918 i foren acabades quatre anys després. Però la seva entrada en servei va coincidir amb la crisi econòmica originada per la caiguda de la Borsa de Nova York, el conegut com a crack del 29. La MSA en va patir les conseqüències. Després vindria la guerra civil, i més tard tampoc Renfe va saber treure profit de la instal·lació. L'estació de la Sagrera va néixer doncs sense cap vitalitat inicial i el pas del temps no féu més que aprofundir el seu caràcter obsolet.

Neix el projecte Sant Andreu Sagrera

El primer intent de resoldre el desgavell urbanístic originat per l'estació de la Sagrera no va arribar fins el 1983, quan l'Ajuntament de Barcelona encarregà als arquitectes Xavier Basiana, Enric Batlle i Joan Roig un estudi de viabilitat i d'estructuració de la zona. L'estudi mantenia l'estació, però com un element de cohesió del territori. La terminal havia de centralitzar el transport ferroviari en aquesta banda de la ciutat. El fet que aquesta fos una de les dotze àrees de nova centralitat previstes i la posterior nominació olímpica de Barcelona donà perspectives de futur i una certa embranzida al projecte.

Aquells primers treballs van portar a un estudi ja més consistent, *Sagrera Station*, que el 1990 va presentar el taller d'arquitectura Arenas-Basiana-Gil. Xavier Basiana, veí de la Sagrera, va ser clau en els orígens

del projecte i se'l pot considerar com un dels pares ideològics de l'alta velocitat com a factor regenerador de la zona.

El document *Sagrera Station* plantejava un gran complex residencial al voltant de l'estació, amb una gran zona verda de referència. També plantejava ampliar la zona d'actuació en tot l'àmbit del traçat ferroviari entre Glòries i la Trinitat. El *Sagrera Station* va ser, doncs, l'origen del pla Sant Andreu-Sagrera. Les seves dimensions i complexitat van fer que el taller Arenas-Basiana-Gil s'associés amb l'equip de l'arquitecte britànic Norman Foster.

El fruit va ser un nou projecte anomenat Rec Comtal i que sumava al parc central un gran llac que pretenia evocar el pas per aquella zona de l'antiga sèquia. L'avantprojecte de planejament que finalment va dissenyar l'Ajuntament de Barcelona recollí moltes d'aquestes idees, entre elles la del parc lineal, però desestimà el llac. El pla Sant Andreu-Sagrera va ser per fi aprovat per la Generalitat el 1997, després d'una dura pugna política amb el consistori centrada en el futur de La Maquinista i el destí que el propietari, la multinacional GEC-Alsthom, volia per als terrenys, que van acabar essent l'actual gran superfície comercial.

Una alta velocitat que arriba lentament

L'arribada de l'alta velocitat és ja una aspiració històrica de Barcelona. En el seu moment es va arribar a plantejar com una de les actuacions que havien de coincidir amb la celebració dels Jocs Olímpics del 92, amb una línia que unís la capital catalana amb Madrid amb només 20 minuts més que el pont aeri, comptant els temps d'espera als aeroports. El Govern de Felipe González va preferir, però, optar per unir amb alta velocitat Madrid i Sevilla, que el 92 també organitzava l'Expo.

Moltes han estat les veus crítiques envers aquella decisió. No obstant això, també hi ha qui la defensa i destaca el paper que en ella va tenir l'aleshores ministre de Transports, José Barriónuevo. Segons aquests, eren moltes les dificultats perquè la connexió d'alta velocitat Barcelona-Madrid estigués enllestida el 1992. En canvi, com que la reforma de l'eix ferroviari Madrid-Sevilla ja estava programada, Barriónuevo va convèncer el Govern central per aprofitar-ho i fer-la ja en alta velocitat, convençut que l'aïllament inicial d'aquest tram acceleraria en

els anys posteriors l'ampliació de la xarxa fins la seva connexió amb França i la resta d'Europa.

Però la crisi postolímpica i la indefinició en què va entrar la connexió interfronterera de l'alta velocitat entre Espanya i França ha originat retards acumulats en l'ampliació de la xarxa i, sobretot, en la seva arribada a Barcelona. Aquesta situació ha afectat directament al projecte d'estació de la Sagrera, que ha patit una mena de *stand by* fins que el 2004 el Ministeri de Foment, la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona van acordar la creació de la societat Barcelona Sagrera Alta Velocitat SA (BSAV).

Per dirigir la nova societat es va nomenar conseller delegat Jaume Castellví, que ho havia estat d'Infraestructures del Llevant SA –avui Barcelona d'Infraestructures Municipals SA– i que havia fet realitat el que semblava impossible, que era finalitzar a temps –en només tres anys– l'enorme transformació urbanística necessària per la celebració del Fòrum Universal de les Cultures.

*Inversió Pública en
infraestructures de transport
i de ciutat.*

*Font: Barcelona Sagrera Alta
Velocitat, 2005.*

Inversió Pública en infraestructures de transport i de ciutat		1.188 M€
– Ministerio de Fomento (ADIF)	507 M€	
– Generalitat de Catalunya	163 M€	
– Ajuntament de Barcelona	64 M€	
– Societat BSAV	454 M€	
Inversió Privada en estació i sectors edificables		1.382 M€
– Estació	175 M€	
– Sectors edificables (incloses quotes d'urbanització)	1.207 M€	
TOTAL		2.570 M€

La constitució de la nova societat ha permès posar per fi en marxa el projecte de l'estació i tota la transformació urbanística associada. Seguint l'anomenat model Barcelona, l'operació es defineix de nou com un actuació mixta publicoprivada. El sector públic es fa càrrec de la construcció de les diferents infraestructures de transport i de ciutat, i es reserva per a la iniciativa privada els edificis de l'estació i la promoció immobiliària dels sectors edificables.

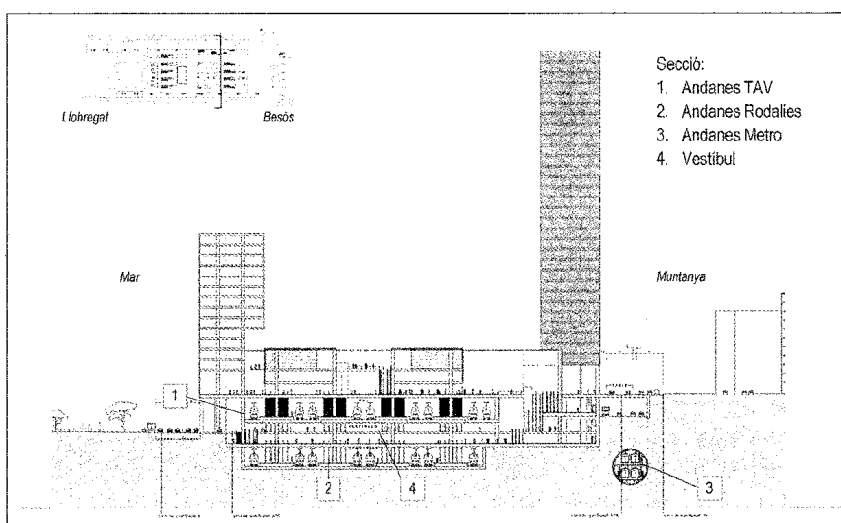
Així doncs, el Ministeri de Foment, a través de l'entitat pública Administrador de Infraestructuras Ferroviarias (Adif), assumeix l'obra ferroviària. La Generalitat es fa càrrec de l'arribada de les línies 4 i 9 del

metro a l'estació, mentre que l'Ajuntament de Barcelona finança la construcció d'un dipòsit pluvial i la connexió viària amb l'àrea Fòrum. Les cobertures de les vies i la construcció dels carrers i parcs que faran possible el cosit urbà entre els districtes de Sant Andreu i Sant Martí anirà a càrrec de BSAV, que ho finançarà amb els recursos procedents dels aprofitaments urbanístics que tots els socis posseeixen en l'àmbit de l'operació i que transfereixen a la societat.

A part de la seva participació en les diferents promocions immobiliàries, la iniciativa privada es farà càrrec de la construcció de l'edifici de l'estació, els edificis de serveis i els que acolliran l'activitat comercial associada. Per a això es convocarà un concurs de concessió. Tots els projectes seran coordinats des de BSAV.

*Principals actuacions:
estació de la Sagrera.*

Font: BSAV.

Les instal·lacions pròpiament ferroviàries de l'estació quedaran soterrades en tres nivells; a més de les andanes de metro, TAV i rodalies de Renfe inclouran també una terminal d'autobusos i aparcaments. Pel que fa als accessos a l'estació, es construïran dues vies soterrades que la connectaran directament amb el nus de la Trinitat. L'objectiu és facilitar l'accés dels cotxes procedents de l'entrada de Barcelona i també la sortida en la mateixa direcció. La via d'entrada a l'estació estarà situada a la banda de Sant Andreu, mentre que la de sortida ho estarà a la banda de Sant Martí.

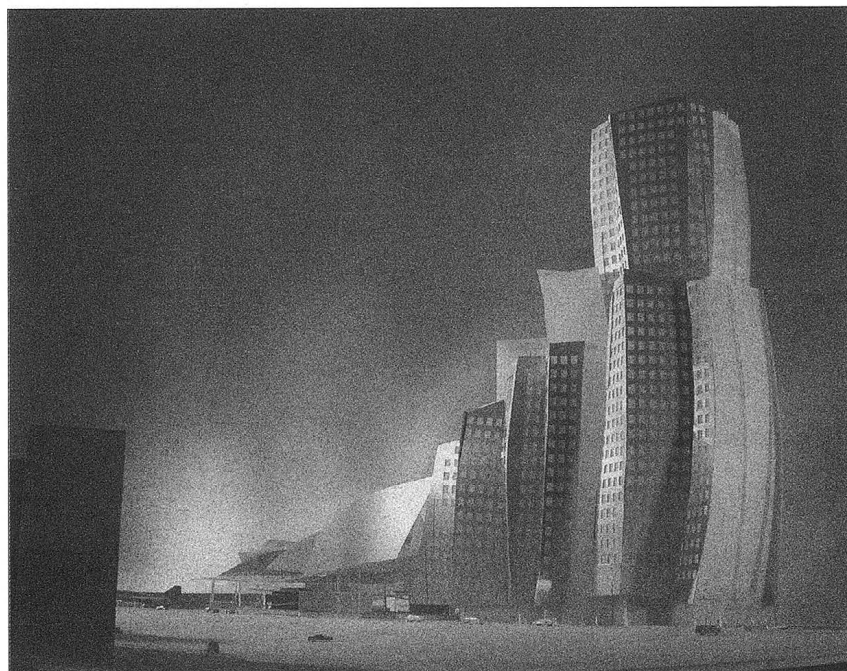
*Principals actuacions:
estació de la Sagrera.
Intercanviador i vestibuls.*

Font: BSAV.

Torre de Frank Gehry.

Font: BSAV.

L'operació urbanística es coronarà amb un edifici singular obra de l'arquitecte Frank Gehry. Serà un complex d'oficines que s'erigirà sobre la coberta de les cotxeres i tallers de metro i autobús que TMB té soterrats al denominat triangle ferroviari. L'edifici, batejat com «la núvia» perquè el seu disseny recorda un vestit de casament, inclourà també un museu del transport.

Bibliografia i documents

- ACEBILLO, Josep Antoni: *Transformaciones urbanas en Barcelona desde 1980*, 2000.
- ALCAIDE GONZÁLEZ, Rafael: *El ferrocarril como elemento estructurador de la morfología urabana: el caso de Barcelona 1848-1900*, Universitat de Barcelona, 2005.
- BARCELONA SAGRERA ALTA VELOCITAT: *La transformació urbana de Sant Andreu Sagrera*, 2006.
- Barcelona entre dos eventos: Los juegos olímpicos 1992 y el Fórum 2004. Impacto económico y urbanístico*, Metrópolis, 2002, <www.metrópolis.org>.
- BUSQUETS, Joan: *Barcelona. La construcción urbanística de una ciudad compacta*, Ediciones del Serbal, 2004.
- CHECA ARTASU, Martí: «L'estació de la Sagrera. De la MSA al TGV», dins *Els barris de Barcelona*, Enciclopèdia Catalana, 1995.
- House prices go for gold in Olympic host cities*, Halifax, 2005.
- INFRAESTRUCTURES DEL LLEVANT DE BARCELONA: *Front Litoral Besòs. La transformació urbanística de Barcelona al Front Litoral de Barcelona i Sant Adrià* [Memòria final d'Infraestructures del Llevant, 2004].
- INFRAESTRUCTURES DEL LLEVANT DE BARCELONA: *Front Litoral Besòs. Un nou impuls per Barcelona*, 2004.
- INFRAESTRUCTURES DEL LLEVANT DE BARCELONA: *La seguretat a les obres del Fòrum*, 2004.
- INSTITUT CERDÀ: *Barcelona Fòrum 2004: un nou model de ciutat*, 2004.
- INSTITUT CERDÀ: *Pla Director Ambiental i d'Accessibilitat. Projecte urbanístic del Front Litoral Besòs / Barcelona 2004*, 2003.
- INTERNATIONAL CONGRESS & CONVENTION ASSOCIATION: *International Association Meetings Market 2004. Statistics Report*, 2005.
- MACKAY, David: *La recuperació del front marítim*, Aula Barcelona, 2000.
- MATEO, Josep Lluís: *Centre de Convencions Internacional de Barcelona*. CCIB, Actar, 2004.
- MAURI, Luis; URÍA, Lluís: *La gota malaya. Pasqual Maragall, la obstinación y el poder*, Península, 1995.
- Memoria entregada al Excelentísimo Sr. Alcalde, sobre el emplazamiento de la futura Exposición*, Bartra Laborde, 1914 [Memòria del comitè ciutadà que defensava el Besòs com a emplaçament de l'Exposició, inicialment prevista per al 1915].
- MCKAY, Melinda; PLUMB, Craig: *Reaching Beyond the Gold. The Impact of the Olympic Games on Real Estate Markets*, Jones Lang Lasalle, 2001.

MORAGAS, Miquel de; BOTELLA, Miquel: *Les claus de l'èxit. Impactes socials, esportius, econòmics i comunicatius de Barcelona-92*, Centre d'Estudis Olímpics i de l'Esport, Museu Olímpic de Lausana i Fundació Barcelona Olímpica, 1995.

MORAGAS, Miquel de; BOTELLA, Miquel (eds.): *Barcelona: l'herència dels Jocs (1992-2002)*, Centre d'Estudis Olímpics, Ajuntament de Barcelona i Editorial Planeta, 2002.

ROCA I ALBERT, Joan: «La dictadura edilícia de Cambó. Dels projectes de 1905 a les decisions de 1914», *L'Avenç*, 272 (2002) [dossier «Barcelona 1905-2004. La perspectiva urbana d'un segle», amb articles de Ramon Grau, Joan Roca, Marina López, Francesc Artal i Tim Marshall].

—: «La Mina. Límits administratius, segregació social i renovació urbana», dins NEL·LO, Oriol (ed.): *Aquí no! Els conflictes territorials a Catalunya*, Empúries, 2003, pàg. 401-432.

ROWE, Peter G.: *Civic Realism*, Massachusetts Institute of Technology, 1997.

TERSOL, Mateu: «La transformació del litoral de Barcelona en el àrea Fòrum. De la ciutat industrial a la ciutat de serveis», *Ingeniería y territorio*, 67 (2004), pàg. 54-63.

TURISME DE BARCELONA: *Estadístiques de congressos, convencions i incentius a Barcelona 2004*, 2005.

UNION OF INTERNATIONAL ASSOCIATIONS: *International Meeting Statistics for the year 2003*, 2004.

URBAN LAND INSTITUTE: *Centro de Convenciones de Barcelona. Informe del panel de servicios de asesoría*, 1999.

Resumen

Cuando Barcelona decidió construir en Poblenou la villa olímpica de los Juegos del 92, daba inicio a una estrategia de recuperación urbanística del litoral que miraba hacia el nordeste. Esta zona de la ciudad, con una baja densidad residencial, estaba dominada por infraestructuras ferroviarias e industriales obsoletas que, además, hacían de barrera arquitectónica con el mar.

Los Juegos fueron el motor para que la ciudad avanzara en los años siguientes hacia el río Besós. Así, a la Vila Olímpica siguieron más promociones residenciales a lo largo del litoral. Mientras, el barrio del Poblenou iba transformando sus viejas fábricas en nuevas industrias relacionadas con las nuevas tecnologías y la comunicación gracias al proyecto 22@.

La recuperación ciudadana del litoral culminó el año 2004 con el Fórum Universal de las Culturas y la gran transformación urbanística vinculada. En este caso, se trataba de actuar sobre el gran imbornal del área metropolitana de Barcelona, un auténtico punto negro en el que se acumulan una depuradora de aguas residuales, una central térmica, una incineradora de residuos, un río que había sido una cloaca al aire libre y La Mina, uno de los barrios socialmente más conflictivos de España.

La transformación urbanística se hizo manteniendo las citadas infraestructuras pesadas, aunque mejoradas y ampliadas para reducir al máximo su impacto medioambiental y en el paisaje. La planta depuradora es la que ha experimentado un cambio más espectacular. Su cobertura ha permitido ganar una explanada que es uno de los mayores espacios públicos del mundo. Para dotar a esta zona de centralidad económica, se ha construido un centro de convenciones, nuevos hoteles y un puerto deportivo. En el futuro está prevista también la instalación de un campus universitario con 7.000 estudiantes.

Queda aún pendiente otra transformación urbanística de envergadura en el norte de Barcelona. Se trata del cosido definitivo de los distritos de Sant Andreu y Sant Martí, separados desde mediados del siglo XIX por la gran trinchera generada por el trazado del ferrocarril. En este caso, el motor de la operación será la construcción de la estación de alta velocidad de la Sagrera.

Abstract

When Barcelona resolved to build his Olympic Village for the 1992 in Poblenou, was begun a sea front urban renewal strategy towards the northeast. That part of the city, with a low population density, was ruled by railway infrastructures and obsolete factories. Even more, they were acting as a barrier in front of the sea.

The Olympic Games were the starter motor in order the city make move forward to the Besós river the years later. So, to the Olympic Village followed more new residential areas along the sea front. Meanwhile, the Poblenou district has been changing his old factories by new activities related to high tech and communication with the help of 22@ project.

The sea front civic recovery reached the 2004 with the Universal Forum of the Cultures and his huge urban renewal associated. In this case, the target was a real black spot in the metropolitan area. The place gather a sewage plant, a power station, a waste solid treatment plant, a river that has been for years like a sewer in the open air and La Mina, one of the most conflictive spanish neighbourhoods.

The urban renewal was done keeping those heavy infrastructures, though improved and extended in order to reduce the environmental damage and his impact on the landscape. The sewage plant became the most spectacular change. It has been covered gaining a wide esplanade and one of the largest civic spaces around the world. In order to promote the zone, a convention center, new hotels and a marina were built. In the future, is planned an university campus with 7,000 students.

Barcelona is still waiting for another large urban renewal in the north of city. It will be the final link of Sant Andreu and Sant Martí districts, divided since the half of 19th century by a huge cutting because of the railway. The new starter motor will be the building of the Sagrera highspeed station.

Quan Barcelona va decidir construir la Vila Olímpica dels Jocs de 1992 al Poblenou, començava una estratègia de recuperació urbanística del litoral que mirava cap al nord-est, una zona de la ciutat amb baixa densitat residencial, dominada per instal·lacions industrials i ferroviàries obsoletes que tapaven el mar. Recentment, amb l'operació Fòrum 2004, ha culminat la recuperació ciutadana del litoral, amb actuacions sobre el que eren les grans infraestructures allí acumulades (depuradora, central tèrmica i incineradora), vora un riu que fins feia poc era una claveguera a cel obert i prop de la Mina, un dels barris amb més problemes socials del país. Queda per fer una altra gran transformació urbanística d'envergadura cap al nord de Barcelona: el cosit definitiu dels districtes de Sant Andreu i Sant Martí. En aquest cas, el motor de l'operació ha de ser l'estació d'alta velocitat de la Sagrera.

Xavi Casinos (Barcelona, 1963) és periodista i escriptor. Va iniciar la seva trajectòria professional a *El Periódico de Catalunya*, on fou cap d'Edició i Tancament i més tard responsable de la secció Gran Barcelona, on es va especialitzar en urbanisme. El 2001 s'incorporà a la societat municipal Infraestructures del Llevant, encarregada de dur a terme tota la transformació urbanística vinculada al Fòrum 2004, de la qual va ser el director de comunicació durant tot el període de les obres. Posteriorment va ser comissionat per a les Xarxes de Comunicació Local de la Diputació de Barcelona, des d'on coordinà els mitjans audiovisuals d'aquesta institució. A l'octubre de 2006 fou nomenat cap de Prensa de l'Ajuntament de Barcelona. El 2001 va obtenir el Premi de Periodisme Serrat i Bonastre del Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya per les informacions sobre infraestructures publicades a *El Periódico*. El 2002 va redactar per a la institució esmentada l'informe *Modes de transport a Catalunya. Diagnosi*.

Aula Barcelona

Publicacions i Edicions

Fundació
Bosch i Gimpera
Universitat de Barcelona

